

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2019

Lucie Hubálová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vývoj chorvatského mincovního a monetárního systému
Lucie Hubálová

Bakalářská práce
2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Hubálová**

Osobní číslo: **H16474**

Studijní program: **B7310 Filologie**

Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**

**Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Chorvat-
ština**

Název tématu: **Vývoj chorvatského mincovního a monetárního systému**

Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student/ka popíše vývoj mincovního a monetárního systému chorvatského státu. Popíše vznik peněžního systému na území Chorvatska ve středověku a jeho návaznost na antické dědictví, typy mince užívané na chorvatském území, změny během chorvatsko-uherské unie a Benátské republiky a vznik moderního monetárního systému v 18. - 20. století.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DIMITRIJEVIĆ, Sergije. Srednjovekovni srpski novac = Medieval Serbian Coins. 1. izd. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1997. 145 s. ISBN 86-17-06068-9. JOVANOVIĆ, Miroslav M. Srpski srednjovekovni novac. Beograd: [M.M. Jovanović], 2012. xviii, 288 s. ISBN 978-86-902415-3-8. KOLNÍKOVÁ, Eva et al. Kronika peňazí na Slovensku: od najstarších čias do roku 2009. 1. vyd. Bratislava: Fortuna Libri, 2009. 272 s. ISBN 978-80-89379-15-6. LJUBIĆ, Šime. Opis jugoslavenskih novaca: sa 20 u mjestu urezanih tabla i dvie slike na drvorezu. Fototipsko izd. iz 1875. Sremska Mitrovica: Blago Sirmijuma, 2013. xxvii, 217 stran, 17 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-86-84457-13-6. Povijest Hrvata. Prva knjiga, Srednji vijek. Zagreb: Školska knjiga, 2003. 525 s. ISBN 953-0-60573-0. ŠEMROV, Andrej. Slovenia: Coinage and history. Ljubljana: Narodni muzej, 1996. 110 s. ISBN 961-6169-02-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2018**

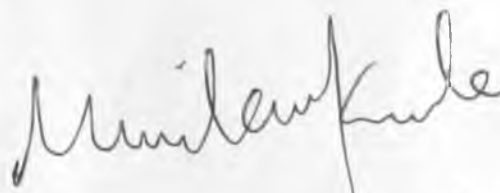
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kůba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 11. 6. 2019

Lucie Hubálová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce Mgr. Michalovi Térovi Ph.D. za pomoc, trpělivost a za jeho rady, které mi pomohly dokončit tuto bakalářskou práci.

ANOTACE

Cílem práce bylo popsat mincovní a monetární systém na území Chorvatské republiky od Antiky až po současnost. Práce je sestavená chronologicky a zaměřuje se na nejdůležitější mezníky chorvatských dějin, které ovlivnily monetární vývoj Chorvatska, Dalmácie i Dubrovníku až do jeho sjednocení. Práce je psaná na pozadí historického kontextu a každá kapitola zachycuje důležité období chorvatské numismatiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

chorvatská numismatika, bankovky, mince, peníze, monetární systém, Chorvatsko, bankovníctví

ANNOTATION

TITLE

The Evolution of Croatian Coin and Monetary System

The aim of this thesis was to describe The Evolution of Croatian Coin and Monetary System from antics to the present time. Thesis is compiled chronologically and aims to the most important milestones of history of Croatia which had influence on monetary development of Croatia, Dalmatia and Dubrovnik until its unification.. Thesis is written on the background of historical context and each chapter captures important era of croatian numismatics.

Keywords

Croatian numismatics, bank-note, coins, money, monetary system, Croatia, banking

Obsah

0. Úvod.....	1
1. Antická numismatika	3
1.1. Řecké mincovnictví	3
1.2. Římské mincovnictví	5
2. Chorvatsko v personální unii s Uhrami	8
2.1. Mince bánského Chorvatska do roku 1527	8
2.2. Monetární systém Dalmácie do roku 1420	12
3. Monetární politika Chorvatska do konce 17. století.....	14
3.1. Vnitrozemské Chorvatsko	14
3.2. Monetární systém Dalmácie pod nadvládou Benátské republiky	17
3.3. Ve stínu tureckého půlměsíce.....	18
3.4. Monetární systém Republiky Dubrovník.....	19
4. Mincovní systém od 18. století do vzniku Rakouska–Uherska.....	22
5. Monetární politika Rakousko–Uherska do konce 1. světové války	28
6. Meziválečná Jugoslávie	31
7. Monetární politika NDH, 1941–1945	34
8. Poválečná Jugoslávie	40
8.1. Demokratická federativní Jugoslávie.....	40
8.2. Federativní lidová republika Jugoslávie	41
8.3. Socialistická federativní republika Jugoslávie	42
9. Peníze Republiky Chorvatsko po roce 1990	45
9.1. Chorvatský dinár jako dočasná měna	45
9.2. Trvalá měna v Chorvatsku	46
9.2.1. Chorvatská koruna a <i>banica</i>	46
9.2.3. Chorvatská kuna a lipa.....	47
10. Závěr.....	51
11. Seznam literatury	55
Literatura.....	55
Internetové zdroje.....	57

0. Úvod

Cílem této práce je detailní popis a chronologický vývoj mincovního a monetárního systému na území Chorvatské republiky od antiky až po současnost. Poukazují na nejdůležitější momenty v minulosti a proměny, které ovlivnily chorvatské obyvatelstvo a byly klíčové pro další vývoj. Účelem práce je poukázat, jak se v rámci každého období mincovní a monetární soustava měnila a ve výsledku vytvořila systém, který je nám dnes známý, když vyjedeme za hranice České republiky do dnešního Chorvatska.

Když je řeč o penězích, je jasné, že peníze v dnešní době představují veliký význam v hospodářství a finančnictví každé země. V minulosti peníze zastávaly různé funkce díky různým vlivům z okolí a postupně se utvářely v to, co nám je dnes známé. Všechny podoby peněz mají velmi propletený a odlišný vývoj a historii, kterou se zabývá věda zvaná numismatika. Před samotnými mincemi a bankovkami lidé používali různá přírodní platidla, která považovali za hodnotné.

Chorvaté své mince nerazili až do konce 12. století, ale v minulosti tudy procházely národy, které používaly a vyráběly vlastní měnu. Issa (Vis), Pharos (Staré město na Hvaru), Rhizon (Risan), Lissos (Lješ) a Skodar (Skadar) byly řeckými městy, kde se razily mince, a v Siscii (Sisak) a Sirmiu (Srijemska Mitrovica) byly zase římské mincovny. I když Chorvatsko nemělo zpočátku možnost razit své mince, často se na nich nacházel erb nebo nápis spjatý s chorvatskými krajinami. Důležité je zmínit, že území dnešního Chorvatska se během minulosti často proměňovalo. Chorvatsko bylo tvořeno několika státy, které jej finančně a obchodně ovlivňovaly a na různých místech státu byly peníze odlišné. Také díky tomu se v této práci vždy nepojednává pouze o samostatném chorvatském území, ale je třeba se na monetární rozvoj podívat z větší perspektivy a v širších kruzích. Jedná se především o období personální unie s Uherským královstvím a personální unie s Rakouskem v rámci Uher, toto období trvalo od roku 1102 do roku 1918. V tomto rámci se bavíme většinou o vnitrozemském Chorvatsku, ale zvláštní vývoj měla samotná Dalmácie ovlivněná Benátkami a dále Dubrovník, který byl do konce 18. století nezávislý. Po první světové válce vzniklo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a následně bylo proměněno v Království Jugoslávie. Až do 90. let minulého století mělo Chorvatsko v rámci Jugoslávie

jednotnou měnu s výjimkou období během druhé světové války, kdy se Chorvatsko prohlásilo Nezávislým Státem Chorvatsko (Nezavisna Država Hrvatska) a vytvořilo tak vlastní měnu kunu. Kuna se také od roku 1993 stala oficiální měnou Chorvatské republiky.

Práce je rozdělena do devíti kapitol, které pojednávají o daném období, které bylo důležitým historickým i finančním mezníkem v dějinách Chorvatska. V první kapitole jsem se zaměřila na dějiny antické numismatiky a chorvatská naleziště mincí z doby řecké a římské. V druhé kapitole se zaměřuji na chorvatský stát v personální unii s Uherským královstvím a ražbu prvních domácích či uherských mincí a také na monetární systém Dalmácie před tím, než byla ovládnutá Benátčany. Zde razila své mince města jako Split, Zadar, Šibenik, Trogir či ostrovní Hvar, neboť i tam žili vévodové, či chorvatští správci, případně města měla své vlastní mince kvůli drobným městským výdajům a potřebám. V následující kapitole rozebírám situaci v Chorvatsku ze čtyřech různých pohledů. Vnitrozemí Chorvatska bylo pod habsburskou nadvládou a habsburští císaři dávali chorvatským šlechticům různá privilegia a práva razit vlastní mince. Dalmácie byla okupována Benátčany, kteří razili mince vlastní, dále se jednalo o území ovládané Osmanskou říší a Dubrovník jakožto nezávislá republika měl monetární systém svůj. Další kapitola se věnuje období 18. století až do vzniku Rakouska–Uherska a věnuje se jak domácím mincím a prvně se objevujícím papírovým penězům, tak i mincím některých habsburských císařů a samozřejmě vzniku prvních bankovních institucí. Pátá kapitola obsahuje monetární politiku Rakouska–Uherska až do roku 1918. Toto období bylo velmi rozmanité a finančně nestálé díky první světové válce, což ovlivnilo i následující vývoj v meziválečné Jugoslávii. Následující kapitoly jsou věnovány peněžnímu systému v druhé světové válce z hlediska NDH i partyzánského odboje, poválečné Jugoslávie a jeho postupnému vývoji k bankovkám dnešní Chorvatské republiky.

1. Antická numismatika

1.1. Řecké mincovnictví

Starověké mince se vyráběly z různých jak drahých, tak levnějších kovů, popřípadě z jejich přírodních nebo umělých sloučenin. Nejstarší mince raženy v celém Středomoří byly ze 7. století před Kristem z élektroonu¹ z Malé Asie, Lýdie.² Každý élektroon měl vlastní hodnotu, která na něm byla označena. Úderem kladiva se vytvořil obraz z razidel. Nejstarší mince měly obrazy pouze na líci.³

Vývoj řecké antické numismatiky dělíme do pěti období:

1. do počátku perských válek (700-490 p. K.);
2. řecko-perské války a peloponéská válka (490-430 p. K.);
3. od konce Řecko-perských válek až po dobu Alexandra Makedonského (430-336 p. K.);
4. helénismus (336-30 p. K.);
5. rok 30 před Kristem až do roku 292 našeho letopočtu, kdy docházelo k výrobě mincí pouze v řeckých provinciích a městech v době římské říše.⁴

Ve starověku bylo území Chorvatska zasahováno migračními vlnami. V jedné z těchto vln se sem dostali i Ilyrové. Území dalmatského pobřeží a oblastí na sever od něho byla z hlediska antického světa vnímána jako Ilýrie.⁵ Řecký vliv se do Ilýrie dostával z různých směrů: z Korfu, Makedonie i Albánie. Řecká kolonizace soustředila svůj zájem na ostrovy ve střední Dalmácii, a to na Vis, Hvar a Korčulu.

Hlavní úlohu při řecké kolonizaci těchto oblastí zde hrála naleziště stříbra. Kromě Jaderského moře se vliv kolonizátorů projevil i ve vnitrozemí a ve 4. století před Kristem se začaly objevovat první domácí mince i na území dnešního Chorvatska. První vznikly pravděpodobně na ostrovu Vis. Zde byly nalezeny mince s motivem kozy, a ta se také objevuje na mincích z Hvaru. Na mincích z Visu se kromě kozy objevuje i motiv srny a na reversu hrozen, který symbolizuje víno z tohoto

¹ Řec. élektroon, lat. electrum je přirozená nebo umělá směs zlata a stříbra, tvrdší než zlato. Dostupné z: KURZ, Karel. Mince starověkého Řecka a Říma: antická numismatika. 1. vyd. Praha: Libri, 2006.

² KURZ, Karel. Mince starověkého Řecka a Říma: antická numismatika. 1. vyd. Praha: Libri, 2006.

³ Tamtéž, s. 32-33.

⁴ BAUER, Antun a I. A MIRNIK. Numizmatički priručnik i rječnik. Zagreb: Arheološki Muzej, 2011. s. 33-34.

⁵ RYCHLÍK, Jan a PERENČEVIĆ, Milan. Dějiny Chorvatska. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 12.

ostrova. Činnost této mincovny můžeme datovat od poloviny 2. století před Kristem. Koncentrace mincí z Visu je ve střední Dalmácii veliká, ale v prostoru severní Dalmácie máme pouze pět míst, kde jsou mince zaznamenány. Jsou to Nin, Bribir, Plavno, Podgrađe a Rt Ploča.⁶

Korčula měla také vlastní mincovnu a je možné, že mince s Héraklovou hlavou na aversu a mince s ženskou hlavou na aversu a delfína na reversu jsou z jednoho místa, možná dokonce ze samotného města Korčula. Všechny mince jsou z mědi kromě malých drobných mincí, které byly ze stříbra a byly nalezeny na Hvaru.⁷ Co se Hvaru týče, situace je podobná jako v případě ostrova Visu. Četné nálezy mincí ve Starém Městě jsou datovány od 4. století před Kristem až do 2. století před Kristem, kdy byla činnost mincovny ukončena. První typ mincí znázorňuje Héraklovu hlavu s lví kůží na aversu a na reversu se nachází jeho atributy či legendy. Druhý typ je s hlavou Artemis na aversu a delfínem s krátkou legendou na reversu.⁸ V severní Dalmácii jsou evidovány dvě místa hvarských mincí, a to Nin a Smrdelje u Skradine. Doložené informace o nalezených mincích máme pouze z archivů, tím pádem nemůžou být úplně přesně datovány.⁹

Jednotlivé nálezy héraklovských mincí jsou zaznamenány i v severní Dalmácii v Zadaru, Ljubču a Danilu.¹⁰ Tyto mince jsou z měst Apollonie a Drač, které se nacházejí v dnešní Albánii. Bohužel mincí není mnoho, pouze 6 exemplářů. Mince z Drače se našly v Bribiru, Danilu, Ljubaču a Ninu. Mince z Apollonie byly nalezeny v Privlance u Zadaru a na Rtu Ploče.¹¹

V tomto prostoru byl zaznamenán největší počet nálezů ilyrského krále Balea. Jsou to hlavně bronzové exempláře s jeho portrétem na aversu a zobrazením Artemis s legendami na reversu. Legenda obsahuje Baleovo jméno, což je jediný psaný důkaz o tomto vladaři.¹² Doba jeho vlády je datována do let 157–135 před Kristem.¹³ Nálezy mincí krále Balea v Itálii pak potvrzují obchodní kontakty mezi oběma jadranskými pobřežími.¹⁴

⁶ ŠEPAROVIC, Tomislav. *Pregled nalaza grčko-ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji*. Vjesnik arheološkog muzea u Zagrebu, 3. s., vol. 45 No. 1, 2012 s. 526-527

⁷ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 54-55.

⁸ ŠEPAROVIC, *Pregled nalaza...*, cit. d., s. 526.

⁹ Tamtéž, s. 527.

¹⁰ Tamtéž, s. 526.

¹¹ Tamtéž, s. 527.

¹² Tamtéž, s. 527-528.

¹³ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 55.

¹⁴ ŠEPAROVIC, *Pregled nalaza...*, cit. d., s. 528.

1.2. Římské mincovnictví

Od ovládnutí Řecka Římem docházelo k šíření římského vlivu i na mincích. Po bitvě u Aktia se Řím stal absolutním vládcem všech oblastí, kde žili Řekové. Všem řeckým městům a oblastem byla okamžitě zakázána ražba mincí kromě jediného věrného království, které bylo vazalem Říma (Bosporské království). Mince jsou raženy v době římského císařství hojně na mnohých místech od vlády císaře Augusta do vlády Galliena (30 př. K.– 260). Na konci jeho vlády došlo k postupnému úpadku tehdejších pozůstalých mincoven a zůstala pouze jedna řecká mincovna, a to v Alexandrii, která fungovala asi do roku 296.¹⁵

V době římské říše hlavní surovinou, z které se mince vyráběly, byla měď, později samozřejmě stříbro i zlato.¹⁶ Zlaté mince se razily až od doby vlády Caesara.¹⁷ Římané si v 2. století př. n. l. podmanili kmeny na Istrii a celé balkánské vnitrozemí bylo k říši připojeno v roce 18. př. n. l, kdy z Ilýrie vznikla jedna římská provincie, která byla později rozdělena na dvě části, Panonii a Dalmácii.¹⁸ Dalmácie, na rozdíl od Panonie byla velmi bohatá na různá naleziště kovů, ale především to bylo zlato, stříbro a železo. Centrem Panonie se stalo město Siscie (dnešní Sisak), kde byla nejnaktivnější a nejznámější mincovna provincií.¹⁹ Fungovala od roku 262, v době vlády Galliena, a svoji činnost ukončila asi roku 423. Nejprve měla pouze dvě dílny, pak v průběhu doby se počítalo se 4 až 5, ke konci svůj stav snížila opět na dvě. Problémem je, že mincovna měla během svého chodu složitou a komplikovanou soustavu značení mincí. Nejtypičtější značení na nálezech je „SIS“, ale je možné najít i „SMS“ nebo pouhé „S“. Nejen Římané zde provozovali své dílny, ale v době germánského vpádu a po zániku Západořímské říše, si zde například nechával razit zlaté tremisy²⁰ ostrogótský král Theodorik.²¹

Další mincovny známe převážně z Dalmácie, například z města Salony. Salona byla centrem Dalmatské provincie, střediskem obchodu na Jadranu a za krátké vlády císaře Julia Nepa, který z Dalmácie pocházel, zde byla mincovna. Bohužel mnoho

¹⁵ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 60-61.

¹⁶ MIMICA, Bože. *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske: Rani srednji vijek*. Zagreb: Hrvatska Akad. Znanosti i Umjetnosti, Odjel za Bizantologiju, 1995. s. 11.

¹⁷ Tamtéž. s. 556

¹⁸ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 14.

¹⁹ Tamtéž, s. 242.

²⁰ Třetina solidu. Dostupné z: MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 628.

²¹ MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 275.

mincí nebylo nalezeno, jednalo se o solidy jednoho typu nebo častější tremisy s křížem, který je na reversu a je obmotán vavřínovým věncem. V době Juliovy vlády se razilo i na jiných místech, a to v Ravenně, Římě, Miláně i Konstantinopoli. Mince si byly velmi podobné, pouze se lišily v malých detailech podle místa výroby.²²

Dalším místem ražby byla dnešní Sremska Mitrovica, kdy první zmínky o mincovně se datují už k roku 265, ale není dokázáno, že by už v té době už fungovala. Až od roku 320 působí nepřetržitě 6 let a má dokonce dvě dílny. Poté svoji činnost obnovila roku 351. Nakonec byla ražba mincí Theodosiem I. přesunuta do Salony. Mincovna však nebyla zapomenuta a ve druhé polovině 13. století zde byly raženy dináry s nižší nominální hodnotou nazývané *denarius syrmienensis*.²³

V roce 2005–2008 v místech Virovitica – Kiškorija jih a v okolí Orešacu došlo k archeologickému výzkumu. V těchto místech byly římské osady a bylo zde nalezeno značné množství antických předmětů a mincí. Tyto osady patřily k provincii Savia (Panonia) s centrem v Sisaku. Ve Virovitici bylo nalezeno 5 mincí, z nichž jednu nelze rozpoznat. Nalezena byla mince Faustiny mladší, což byla manželka a sestřenice Marka Aurelia, mince císaře Proba (276-282), Maximiana I. (286-305) a Constantia II. (337-361). Mince Constantia II. byla z těchto nejmladší a ražena v Sisaku.²⁴

Ve městě Orešac bylo nalezeno 35 římských mincí do roku 1986, datovány do období od 1. do 4. století. Během výzkumu v roce 2007–2008 se našlo dalších 8 typů mincí opět s datováním od 1. do 4. století. V roce 2007 bratři Davor i Petar Lukinićové našli 22 mincí na území antické Bolencie²⁵, mezi nimiž byla i mince Caesara, která byla zhotovena v Sirmiu (Sremska Mitrovica). Tyto bohaté antické nálezy nejen mincí dokazují velkou zalidněnost této oblasti a bohatství měst v době římské říše.²⁶

Vpád barbarů, chaos státní správy a ekonomiky zapříčinilo rozdělení římské říše na východní a západní. Jakmile padla i Západořímská říše, začalo slábnout hospodářství, které bylo založeno na směně a cirkulaci mincí.²⁷ Ke konci Západořímské říše dochází ke vstupu germánských národů do tehdejšího antického světa. Například Gepidové pobývali kolem dnešní Sremske Mitrovice a v Bělehradu a

²² Tamtéž, s. 242-250.

²³ MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 264.

²⁴ BERTOL, Anja. *Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i Orešac*. *Opuscvla archaeologica* 35, 2011, s. 225-228.

²⁵ Bolentio – antický Orešac.

²⁶ BERTOL, *Nalazi rimskog novca...*, cit. d., s. 232-233.

²⁷ MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 13.

po dobytí Sremske Mitrovice zde dokonce začínají vyrábět své mince.²⁸ Mince románsko-barbarských království se vyráběly z drahých kovů a často na nich byl zobrazován východořímský císař, aby byla měna přijata. Germáni převzali i monetární jednotky.²⁹

Chorvatské území se na konci 4. století stalo místem stěhování národů. Tehdejší Východořímské říši se pak podařilo vzpamatovat se z nájezdů kočovných kmenů a císař Justinián I. skoncoval s Ostrogóty v Itálii. Tak se chorvatské vnitrozemí i Dalmácie dostala pod nadvládu Byzance.

²⁸ Tamtéž, s. 265.

²⁹ Tamtéž, s. 13.

2. Chorvatsko v personální unii s Uhrami

V době samostatného chorvatského státu chorvatští panovníci své vlastní mince nerazili. Jeden z mnoha důvodů byl, že v raně středověkém Chorvatsku nebyla rozvinutá těžba drahých kovů.³⁰ Nejčastější platební měnou byly byzantské mince, které byly rozšířené a velmi oblíbené, a sloužily jako mezinárodní platidlo v celé Evropě. Souběžně s byzantskou měnou se jako platidlo používalo čisté zlato nebo stříbro, které se vážilo, a samozřejmě i dobytek, jídlo, oblečení a jiné dostupné suroviny. Když roku 1102 vstoupilo Chorvatsko do personální unie s Uhry, monetární politika se nezměnila, jak by se dalo očekávat. Určitě to bylo kvůli zvyku a jistě také proto, že uherské královské mince z 12. století byly velmi drobné, nenápadné, zhotovené ze slabého stříbra a rok od roku ztrácely svoji hodnotu.³¹ Kromě toho, že nebyla rozvinutá těžba, byl jeden z dalších důvodů, že Chorvaté měli svoji obchodní nezávislost na Uhrách a vlastní úředníky spravující státní správu a s ní i finance: v čele Slavonie, Chorvatska a Dalmácie stál buď herceg³² nebo bán.³³

2.1. Mince bánského Chorvatska do roku 1527

Koncem 12. a počátkem 13. století došlo v Chorvatsku k významnému obratu v mincovnictví. Objevují se první domácí mince, které se ze zákona stávají platidlem po celém tehdejší Chorvatsku. Za vlády krále Emericha (1196–1204) spravoval chorvatské území králův bratr Ondřej (Andrij/Endre). Ten jako herceg měl kromě jiných výsad možnost razit vlastní mince. Nejspíše ho k tomu přiměla existence a obliba stříbrných mincí salcburského arcibiskupa ražených ve Friesachu v Korutanech. Mince se jmenovala *frizatik* a herceg Ondřej nechal vyrábět po vzoru *frizatiků* denáry a půldenáry a pojmenoval je jako „chorvatské frizatiky“.³⁴ Chorvatské frizatiky se dále dělily podle jednotlivých vlád herců a bánů.

1. herceg Ondřej (1196–1204) / král Emerich (1196–1204);
2. bání mezi léty 1204 a 1209 / král Ondřej II. (1205–1235);
3. bán Bertold Meranský (1209–1226), arcibiskup (1218–1251);

³⁰ MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 318.

³¹ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 178.

³² Herceg = vévoda.

³³ MIMICA, *Numizmatika na povijesnom tlu...*, cit. d., s. 319.

³⁴ Tamtéž, s. 319.

4. báni mezi léty 1212 a 1220;
5. hercegové Béla (1220–1226) a Koloman (1226–1235).

Ondřej razil dva typy denárů a několik druhů tohoto typu. První byl denár s chorvatsko-slavonským erbem a druhý s hercegovou podobiznou. Na aversu je nápis ANDREAS. D. CR. obtékající mezi dvěma hladkými kružnicemi, uprostřed je starý chorvatsko-slavonský erb, půlměsíc a nad ním hvězda. Na reversu je církevní štít, nad ním tři malé bobule, nad nimi hvězda a z každé strany jedna věž.³⁵

Mezi léty 1204–1209 byly raženy dva typy denárů, s podobiznou vladaře nebo vyobrazenou městskou bránou a jeden typ půldenárů s podobiznou vladaře. Za bána Bertolda se razily také dva typy denárů, a to s vyobrazením věže pod klenbou. Druhým typem byl denár s podobiznou arcibiskupa. Půldenáry měly úplně stejnou ražbu. Pro bány mezi léty 1212 a 1220 byly typické denáry buď s jednou nebo dvěma korunovanými hlavami nebo denáry s dvěma nekorunovanými hlavami. Půldenáry byly opět stejné. Během funkce herců Bély a Kolomana se razilo pět denárů a pět půldenárů. Oba měli stejná razidla, a to buď typ s nápisem (např. BELAE REX), s lilií, jednou korunovanou hlavou, dvěma korunovanými hlavami nebo dvěma nekorunovanými hlavami. Všechny typy mincí byly raženy ze stříbra.³⁶

Už ve 20. letech 13. století se v úředních písemnostech objevuje termín *Sclavonia*. Je to území v severní části dnešního Chorvatska. Pro jižní část byl používán termín *Croatia*. Za vlády Bély IV. došlo ke změně vládního systému a území Chorvatska bylo rozděleno mezi dva hercegy (bány), a to jeden pro Slavonii a druhý pro Chorvatsko a Dalmácii. Po smrti Ondřeje II., otce Bély IV., došlo k úpadku hodnoty peněz. Bratr krále, Koloman, herceg Slavonie, zavedl nový typ mincí a zrušil jejich každoroční obměnu. Díky tomu vznikla nová solidní a silná měna po dobu asi 100 let. Byla ražena ve třech nominálech, a to jako denár, půldenár a bagatin.³⁷ Díky Kolomanovi vznikly nové mince, které se používaly od roku 1237 až do roku 1364 a nazývaly se „slavonské banovce“.³⁸

„Slavonski banovac, dobri denar zagrebački, denarius Banalis, denarius Zagradiensis, denarius Grichensis“ – toto jsou názvy chorvatských stříbrných mincí,

³⁵ DOLENEC, Irislav. Hrvatska numizmatika: kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novaca--žetoni: od početka do danas. Zagreb: Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, 1991. s. 20.

³⁶ Tamtéž, s. 22-25.

³⁷ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 179-180.

³⁸ Tamtéž, s. 180.

kteře jsou do roku 1260 kovány v Pakracu a od roku 1260 jsou nepřetržitě až do roku 1384 kovány v mincovně v Záhřebu.³⁹ Mince byly kovány i ve Srijemu a zřejmě i ve Virovitici.⁴⁰

Tyto denáry měly osm typů mincí, půldenáry tři a bagatiny dva. Všechny byly raženy ze stříbra, ale mohly být i z bronzu. Denáry se od sebe nepatrně lišily, ale především šlo o mince, které na sobě měly vyobrazenou kunu v běhu a kolem ní byl nápis. Nad kunou se objevovaly další motivy, například koruna, dvouhlavá orlice, šesticípá hvězda nebo lví hlava.⁴¹ Po změně správy Chorvatska se tato změna odráží i v mincovnictví. Na mincích hercega ve Slavonii byly nápisy MONETA DVCIS P SCLAVONIA a na mincích bána MONETA REGIS P SCLAVONIA.⁴²

Smrtí Ondřeje III. (1301) vymřela dynastie Arpádovců. Na chorvatsko-uherský trůn se dostává nová dynastie, a to dynastie Anjou s novým králem Karlem Robertem I.⁴³ Za jejich vlády měna slábla a krása tehdejších mincí ustupovala do pozadí. V Uhrách došlo k měnové reformě, kterou řídili evropští finančníci a bankéři, které Karel Robert pozval z Neapolska a Čech. Byla vytvořena měna, která se skládala z napodobenin florentských mincí a ze stříbrných grošů, denárů a půldenárů – floren (forint).⁴⁴ Karlův syn Ludvík I. pokračoval v otcově politice i měnové reformě. V roce 1364 král Ludvík I. pozastavil výrobu mincí a ve Slavonii zavedl mince uherské, královské.⁴⁵ Díky tomu záhřebská mincovna neupadla do zapomnění a pravděpodobně tam byly raženy mince až do začátku 15. století.⁴⁶

Ludvíkova dcera Marie si vzala za manžela braniborského markraběte, syna Karla IV. Zikmunda Lucemburského. Roku 1384, dva roky po otcově smrti rozhodla o vyrovnání chorvatského a uherského denáru. Mariin denár byl ražen jako královský v záhřebské mincovně.⁴⁷ Mince se nazývaly „staré dobré denáry“ a v oběhu se udržely dlouhou dobu. Nicméně již po roce 1446 se už přestává objevovat obol a bagatin a je vytlačen měděnou mincí *beč*. Starý uherský denár byl základní jednotkou celého

³⁹ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 17.

⁴⁰ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, Míra. *Povijest novca u hrvatskoj, od 1527. do 1941. godine*. Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2013. s. 13.

⁴¹ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 30-31.

⁴² BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 180.

⁴³ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 58.

⁴⁴ KOLNÍKOVÁ, Eva et al. *Kronika peňazí na Slovensku: od najstarších čias do roku 2009*. 1. vyd. Bratislava: Fortuna Libri, 2009. s. 46.

⁴⁵ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 180.

⁴⁶ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 13.

⁴⁷ Tamtéž, s. 14.

monetárního systému na území Chorvatska.⁴⁸ Během Zikmundovy vlády rostla cena zlata v Evropě a hodnota forintu stoupala také. Tak na sněmu (saboru) v Požunu Zikmund stanovil, že jeden zlatý forint je roven 100 větších denárů. Tento poměr se ponechal, ale brzy zlaté forinty zmizely z oběhu a používaly se pouze pro nákup hedvábí a porcelánu z východu, po kterém Evropané velice toužili.⁴⁹

Roku 1443 uděluje císař Fridrich III. privilegium k ražbě mincí Štěpánu II. Frankopanu, šlechtici krčskému (Krk) a modrušskému (Modruš), a jeho dědicům ve vídeňském Novém Městě. Díky tomuto privilegii mohli knížata z Krku razit mince po vzoru vídeňských stříbrných. Jestli Štěpán II. Frankopan mince razil, to s jistotou říci nelze, neboť dnes neznáme jediný takový příklad mince.⁵⁰ Stejně právo měli i hrabata Celjští mezi lety 1443–1453. Po nich na chorvatském území získal roku 1459 císařské povolení k ražbě slavonský bán a zagorski⁵¹ župan (a původně český šlechtic) Jan Vitovec a v Krapině začal razit své mince – stříbrný krejcar. Na líci bylo napsáno jméno císaře, erb s dvouhlavou orlicí a znak IK (in Krapina). Na rubu byl nápis MONETA IN KRAPINA, čtvercový, erbový štít s vodorovnou kládou a panterem natahujícím se vpravo.⁵²

Ještě před rokem 1527, kdy se Habsburkové dostali na chorvatsko-slavonský královský trůn, pronikaly do Chorvatska i rakouské mince, a tak tomu bylo přirozeně i později až do roku 1918. Například krejcar, který měl podobnou hodnotu jako uherský denár, a stříbrný groš, který si Chorvati velmi oblíbili.

Veliká rozdílnost mincí jistě stěžovala obchod a bylo zapotřebí, aby obchodník tyto hodnoty znal. Rozdílnost peněz, které byly v oběhu, dokazuje, že Chorvatsko bylo vždy zemí, kterou procházelo několik klíčových obchodních magistrál. Například Krapina v době vlády Celjských byla obchodním centrem na cestě z Ptujе přes Varaždin do Záhřebu.⁵³

⁴⁸ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 15.

⁴⁹ Tamtéž, s. 16.

⁵⁰ MIRNIK, Ivan. *Pravo hrvatskoga plemstva na vađenje rudače i kovanje novca*. Povijesni prilozi, Vol. 31 No. 31, Zagreb, 2006, s. 106–108.

⁵¹ Zagorje, oblast v Chorvatsku, při řece Krapině, která je za horami u Záhřebu.

⁵² KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 13-14

⁵³ Tamtéž, s. 17.

2.2. Monetární systém Dalmácie do roku 1420

Když se podíváme na monetární systém Dalmácie, je na pohled zřejmé, že byl odlišný od Slavonie a Uher. V roce 1069 došlo k politickému sjednocení Dalmácie s Chorvatskem pod vládou krále Krešimíra IV. (1058–1074), ale o několik set let později byla Dalmácie Ludvíkem Neapolským prodána Benátské republice. Během let 1409–1420 ovládla Signorie celé pobřeží a v roce 1420 se jí podřídily ještě ostrovy Brač, Hvar, Korčula a města Trogir a Split.⁵⁴

Asi ve stejné době, kdy vznikl slavonský *banovac*, začalo město Split razit vlastní mince. Rozlišujeme pět typů mincí, bohužel, dosud nám nejsou známé dokumenty, z kterých bychom poznali, kdo a kdy nechal mince kovat.⁵⁵ První typ je imitací staré uherské měděné mince z 12. století, nemá žádné nápisy, má jen uprostřed písmeno E a kolem něj čáry. Na líci najdeme malý křížek a kolem něj vodorovné čáry. Druhý typ má nápis buď SPALATINVS nebo SPALATINO. Tyto mince jsou už kvalitnější, existuje velké množství variant, což nám dokazuje, že byly vyráběny ve velkém množství. Třetí a čtvrtý typ je dobře vyroben, je kvalitní s nápisy SPAL a CIVITAS SPALETI, ale nevíme, kolik kusů mohlo být zhotoveno. Pátá mince má na aversu hlavu svatého Domnia, nápis S. DOMINVS, kříž a další nápis C. SPALATENSIS. Tato mince je hezky zdobená, kvalitně vyražená a datuje se mezi roky 1327 a 1357. Mince je považována za poslední typ autonomní splitské měny.⁵⁶

Mezi splitské mince je řazena i mince vévody Hrvoje Vučića Hrvatiniće. Po smrti Ludvíka I. z Anjou se část chorvatsko-dalmatské šlechty přiklonila ke Karlovi z Drače, poslednímu žijícímu neapolskému Anjouovci, kterému nabídli uherskou a chorvatskou korunu. Karel byl na trůn dosazen, ale po krátké době byl zabit a místo něj se na trůn dostala dcera Ludvíka I. Marie. S tímto krokem opět část šlechty nesouhlasila a požadovala, aby na trůn usedl syn Karla, Ladislav Neapolský. Ladislav jmenoval Hrvoje Vučića Hrvatiniće místodržícím Chorvatska a Dalmácie („podkrál“ – *subregulus*) a udělil mu titul vévoda (*herceg*) splitský.⁵⁷

Hrvoje se stává 1403 splitským vévodou a ihned nechává zhotovovat své mince: groše, denáry, půldenáry s erbem svého rodu. Mince jsou stříbrné a datují se

⁵⁴ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 180.

⁵⁵ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit., d., s. 66.

⁵⁶ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 181.

⁵⁷ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s.64-65.

do roku 1410, možná 1407. Od roku 1410 (1407) si už nechává vyrábět groše s erbem vévodským. Legenda na mincích je ve všech případech stejná. Na aversu najdeme nápis MONETA CHEROVOII DVCIS SPALETI a na reversu SANTVS DOMINVS SPALETI.⁵⁸

Roku 1420 se Split dostal pod nadvládu Benátek, v níž setrval až do roku 1797. Splitané dostali od benátské rady povolení k výrobě drobných mincí pro potřeby města, byly to bagatiny z mědi či mosazi a byl na nich zobrazován patron města svatý Domnius.⁵⁹

V Zadaru byla situace velmi podobná té splitské, ale zde se podíváme ještě do doby Ludvíka I. V roce 1372 jmenoval král svého bratrance Karla z Drače chorvatským hercegem a dal mu do správy nejen Slavonii, ale i chorvatský jih. Karel se usadil v Zadaru a ten se stal od roku 1372 do roku 1376 hlavním městem celého Chorvatsko-dalmatského království. Asi od roku 1345 žili v Zadaru mincmistři, kteří byli zaměstnaní v zadarské mincovně. Ludvík I. jim udělil roku 1371 další povolení k výrobě mincí a později nechával Karel zhotovovat vlastní měděné mince *folari* s nápisem MONETA IADRE.

Když se roku 1409 Zadar dostal pod nadvládu Benátek, Benátčané začali razit své vlastní mince, aby dokázali suverenitu nad ostatními městy. V roce 1410 a 1414 jsou v městské benátské mincovně raženy mince s nápisem MONETA DALMATIE. Koncem 15. století obyvatelé Zadaru žádali benátskou Radu deseti o povolení výroby vlastních mincí pro potřeby města. Roku 1491 je povolena výroba drobných měděných či mosazných mincí *soldo/bagatin*. Na mincích ze Zadaru se objevuje taktéž jako ve Splitu, patron města svatý Chrysogon.⁶⁰

Šibenik se pod nadvládu Benátské republiky dostal 30. 10. 1412, ale udržel si určitou autonomii. Šibeničtí obdrželi povolení k výrobě drobných bagatinů z mědi a mosazi, na kterých se objevuje také patron města. Bohužel mince nelze datovat úplně přesně, neboť nemají žádné jiné označení.⁶¹ V Trogiru a na Hvaru máme úplně stejnou situaci jako v předchozích případech. Roku 1420 jsou pod Benátkami, dostávají povolení k ražbě vlastních mincích a na nich se objevují opět patroni.⁶²

⁵⁸ SULEJMANAGIĆ, Amer. *Novac Hrvoja Vukčića Hrvatinića*. Numizmatičke vijesti, broj 65, Zagreb, 2012, s. 70-71.

⁵⁹ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 66.

⁶⁰ Tamtéž, s. 92-93.

⁶¹ Tamtéž, s. 94-95.

⁶² Tamtéž, s. 95.

3. Monetární politika Chorvatska do konce 17. století

V roce 1527 se na chorvatsko-slavonský trůn dostává habsburská dynastie a králem se stává Ferdinand I. Habsburský. Takto vzniká nová personální unie s Rakouskem. Už od konce 14. století dochází k poklesu obchodu na tradičních obchodních stezkách a k vzestupu regionální měny. Začal se rozvíjet evropský mezioblastní obchod, ale jelikož všude nebyl vyrovnaný, předmětem vývozu se stával drahý ražený kov v podobě mince. Díky tomu docházelo ke zvýšení hodnoty zlaté mince, a tak byla snaha razit těžší stříbrnou minci, dále označovanou podle německého názvu šlikovských stříbrných dolů v Jáchymově jako tolar.⁶³

3.1. Vnitrozemské Chorvatsko

V celé Svaté říši římské národa německého se tolar stal státní měnou a na území Chorvatska tomu tak bylo od 16. století až do vlády Franze Josefa I. Byly to například „*Třícísařské mince*“, které byly raženy od roku 1588. Na aversu byly vyobrazení tři císaři: Maxmilián I., Karel V. a Ferdinand I., na reversu byl císařský orel s rakouským a kastilským erbem. Tolar ražený v českých mincovnách za vlády Ferdinanda I. měl na sobě nápis DALMATIAE – CROACIAE, SCLAVONIAE.⁶⁴ To pravděpodobně znamenalo, že chorvatské země mohly mít stejné postavení s ostatními zeměmi Svaté říše římské národa německého.

Své vlastní mince razil i šlechtic Nikola III. Zrinský. Rod Zrinských hrál podstatnou roli v chorvatsko-uherských dějinách. Zabývali se válčením, obchodem i literaturou a pár z nich bylo ve funkci chorvatského a slavonského bána. Díky jejich vysokému postavení nebyli u Habsburků oblíbeni. V té době bylo Chorvatsko ohroženo tureckými výboji a ztráta území přinutila chorvatsko-uherské krále k ústupkům vůči Zrinským, například v ražbě mincí. Mincovna byla umístěna v pevnosti Gvozdansko a fungovala až do smrti Nikoly III. Zrinského.⁶⁵

Nikola získal od krále Ludvíka II. Jagellonského povolení k ražbě mincí. První mince byly raženy po vzoru uherských stříbrných denárů. Na aversu byl nápis

⁶³ HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ Rostislav a KAŠPAR Jaroslav. *Vademecum pomocných věd historických*. Vyd. 3., v H & H 2. Jinočany: H & H, 1997.

⁶⁴ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 21-23.

⁶⁵ Tamtéž, s. 43.

LVDVICVS R VNG (Ludvík král Uher) a rok ražby, v poli štít s erby Uher, Dalmácie a Čech a znak rodu Jagellonců. Na reversu byla zobrazena Bohorodička s korunou sedící a držící Ježíše. Pod její nohou byl štít s erbem Zrinských (2 orlí křídla) a kolem obepínal nápis PATRONA VNGARI (patronka Uher). Na mincích se objevovaly roky buď 1521 nebo 1526. 19. 4. 1528 se v Křiževcích konala schůze sněmu (*sabor*) a ta rozhodla o zákazu užívání mincí Nikoly III. Zrinského a také o jejich zničení. Nikola však požádal Ferdinanda I. o nové svolení k ražbě, a vzhledem k jeho zásluhám nemusel dlouho čekat. Ve svých stříbrných dolech Nikola razí „uherské pfenigy“, kdy jeden pfenig má hodnotu třech vídeňských marek. Je nám známo i jméno samotného mincmistra v Gvozdansku, byl jím Sebastian Rieder.⁶⁶

Za vlády Ferdinanda I. se razily uherské denáry, na kterých byly roky 1529–1530. Dále tam byly vyobrazeny erby Uher, Chorvatska a Čech, před nimiž se nacházel erb Rakouska, nad ním třílístek a pod erby nápis FERDINAND D G R VNG. Na reversu byla zobrazena Madona s Ježíšem a pod nimi byl nápis PATRON VNGARI a mezi slovy erb Zrinských. Další typy mincí se lišily pouze rubem, kde bylo možné vidět znak N–S nebo SN.⁶⁷ Tyto typy mincí byly nalezeny například blízko Virovitice, v Gaji (Háj) u Vukovaru a ve Vinkovačkom Novom Selu.⁶⁸

Nikola nenechával razit pouze denáry, ale byly raženy i groše, široké groše a tolary. Rozdíl mezi klasickými a širokými groši nebyly velké, rozdíl byl pouze ve velikosti mince. Groše měly průměr 24 mm a široké groše 29 mm. Groše na sobě většinou měly letopočet 1527, anebo vůbec žádný. Na aversu byl portrét Nikoly Zrinského a nápis DOMINUS ADIV ET PRO MEVS, na rubu byl erb Zrinských a nápis R MONETA NICOLAI COMIT ZR. Tolary pocházely z roku 1533 a byly stejně jako jiné mince raženy ze stříbra. Zajímavostí je, že mince „*pfenzi*“ z roku 1527 s erbem Zrinských a iniciály Nikoly jsou raženy ve Štýrském Hradci.⁶⁹

I Nikola IV. Zrinský, syn Nikoly III., razil po roce 1554 tolary. Na rubu byl biblický král David a na líci byl nápis DOMINUS ADIVTOR ET PROTECTOR MEVS.⁷⁰ Po smrti otce Nikola IV. často pobýval v Gvozdansku, které bylo roku 1540 obsazeno Turky (ti celou dílnu zpusťovali), ale konečného dobytí Gvozdanska roku

⁶⁶MIRNIK, Ivan. *Kovnica novca u Gvozdanskom*. Dvor na Uni: zbornik naučnih i publicističkih radova, Dvor na Uni, 1991, s. 113-114.

⁶⁷ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 75-76.

⁶⁸ MIRNIK, *Kovnica novca...*, cit. d., s. 114.

⁶⁹ Tamtéž, s. 114-115.

⁷⁰ MIRNIK, *Pravo hrvatskoga...*, cit. d., s. 111-114.

1578 se Nikola IV. už nedožil. Není známé, kde jeho mince byly zhotoveny, ale pravděpodobnost, že byly raženy v Gvozdansku je minimální.⁷¹

Císař Maxmilián II. roku 1566 přijímá novelu III. říšského mincovního řádu⁷², který také určuje zákonné ustanovení váhy mince a množství drahého kovu v ní obsaženého. Maxmilián nechává razit stejné mince jako jeho otec Ferdinand, ke kterým přibyl navíc dvojdukát. Raženy byly tedy dvojdukáty, dukáty, tolary, půltolary, čtvrttolary, groše, denáry a oboly.⁷³

Na území Chorvatska byly rýnské tolary od druhé poloviny 16. století. Jeden rýnský se rovnal 80 denárům, 60 krejcarům a 240 vídeňským fenikům. Na uherský a chorvatský trůn se dostává Matyáš II., bratr Rudolfa II, a kvalita mincí se rapidně po roce 1607 mění. To především ovlivnilo střední a nižší vrstvy společnosti a vyvolalo společenské nepokoje. V roce 1625 je vydáno nové nařízení o vzájemných poměrech uherské a říšské mince. Jeden rýnský se rovnal 60 krejcarům, ale 300 vídeňským fenikům. Jeden uherský zlatý měl hodnotu 100 denárů, 75 krejcarů a 300 feniků. Z toho vyplývá, že uherské mince měly vyšší trhovou cenu než rakouské a říšské mince.⁷⁴

V první polovině 17. století docházelo k problémům s měnou na chorvatském území. Docházelo k snižování hodnoty mincí, a tak císař Matyáš (jako chorvatský král II.) přijal žádost chorvatské vlády, aby se stanovila jednotná hodnota uherské mince ve všech zemích. Dalším problémem bylo, že chorvatští obchodníci nechtěli přijímat německou měnu, ale chorvatská vláda roku 1621 rozhodla, že budou používány všechny mince Svaté říše římské národa německého, které se používají v sousedních zemích pod hrozbou zabavení zboží. Roku 1625 byly ve Varaždinu nalezeny německé tolary. Tyto tolary měly hodnotu 120 denárů, což nám dokazuje výpis vyúčtování mistra řeznického cechu Andrije Maksijana. Nejen tolary a forinty, ale i benátské „škudy“ byly na chorvatském území v oběhu a benátská měna začala tolary postupně vytlačovat.⁷⁵

Během třicetileté války docházelo díky dlouhodobému válčení k snižování hodnoty peněz. Kvůli válce se do oběhu dostalo i několik druhů mincí.

⁷¹ MIRNIK. *Kovnica novca...*, cit. d., s. 115-116.

⁷² Hlavní říšskou mincí se měl stát zlatník o stálé nominální hodnotě 60 krejcarů a starší platidla měla být přepočítaná vůči nové měně. Dostupné z: VOREL, Petr. *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století, (1472-1717)*. Rybka Publishers, Praha, 2009, s. 177.

⁷³ KOLNÍKOVÁ, *Kronika peňazí...*, cit. d., s. 84.

⁷⁴ Tamtéž, s. 89

⁷⁵ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 22-23.

Aby nedocházelo k omylům, existovaly tabulky s hodnotami, které umožňovaly obchodníkům přepočítávat měnu. V této době bylo raženo hodně druhů a obrovské množství mincí. Samotné Chorvatsko nebylo válkou dotčeno a stálo pevně na straně Habsburků. Střety mezi stavy a centralizačními snahami Habsburků však zasáhly i Chorvatsko a vyvrcholily v druhé polovině 17. století, kdy se v habsburském soustátí prosazuje absolutismus. Od té doby správní autonomie Chorvatska těžce poklesla.⁷⁶

Ve vnitrozemském Chorvatsku se už v této době vlastní mince nerazily. Výjimkou byl vévoda sremský Livio Odescalchi, který roku 1697 získal privilegium k ražbě vlastní stříbrné a zlaté mince.⁷⁷ Rod Odescalchi získal své postavení díky podnikání a bankovníctví v Lombardii, z které dále své působení rozšířil po celé Itálii a Evropě. Odescalchi se účastnil obrany Vídně během vídeňské války (1683–1699), za což získal titul a území v pohraničí dnešního Chorvatska a Srbské republiky. Císař Leopold daroval roku 1697 Liviovi sremské vévodství za propůjčené peníze od papeže⁷⁸, které nebyl schopen vrátit.⁷⁹

3.2. Monetární systém Dalmácie pod nadvládou Benátské republiky

Na pobřeží Jadranského moře a přímořských měst byla situace o něco rozdílná. Dalmácie patřila pod Benátskou republiku až do roku 1797 a v tomto období byla pro ni státní měnou benátská mince, ale pro své potřeby měla některá města mince vlastní. Od roku 1528 byla ražena zlatá benátská škuda, kterou lze najít v Rijece už v roce 1545. Benátky své bohatství získávaly díky obchodním stykům s Orientem a byly zběhlé i v peněžním obchodu. Do roku 1525 byl ražen i „bezzo“ či „billona“, což byly benátské mince zhotovené z méně kvalitního stříbra. Benátská mince nazývaná „marcello“ po benátském dóžeti Nikoli Marcellu byla v oběhu do roku 1550. Na chorvatském území kolovala i italská měna, to víme díky archeologickým nálezům na území Chorvatska, které zmiňuje i Ivan Mirnik v časopise *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*. V Dalmácii měla nejvyšší hodnotu lira, která měla hodnotu 20 soldinů. Soldo se dělilo na 12 bagatinů, kterým se říkalo pinez, bolanča či denár. Dalmatská lira, která se začala razit v roce 1687, měla hodnotu pouze dvě třetiny

⁷⁶ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 113-119.

⁷⁷ MIRNIK, *Pravo hrvatskoga plemstva...*, cit. d., s. 114.

⁷⁸ Inocenc XI., vl. jménem Benedetto Odescalchi, pontifikát 1676–1689, strýc Livia Odescalchi.

⁷⁹ SABLJAK Jasminka Najcer. *Tragom kolekcije kneza Livia Odescalhija – od Rima do Iloka i Zagreba*. Scrinia Slavonia 15, Slavonski Brod, 2015, s. 58.

benátské liry. Benátská republika měla rozvinutý jak peněžní, tak bankovní soustavu. První banka v Dalmácii byla založena v Šibeniku 1624 Francescem Molinem. V tom samém roce je založena v Trogiru, roku 1628 v Zadaru a roku 1642 ve Splitu. Byly to banky komerčního typu „Sacro Monte di Pieta“. Monte kontrolovalo celý finanční život v Dalmácii a určovalo kurz měny.⁸⁰ Kvůli obchodu Benátčané nechávali razit během 17. století několik druhů měděných i stříbrných mincí s nápisem DALMAT ET ALBAN, které se užívaly, jak je z nápisu jasné, v Dalmácii i Albánii. Za časů dóžete Alvise II. Moceniga (1700–1709) razila Benátská republika tzv. „nové mince pro Dalmácii (i Albánii)“. Byly to mince, které měly na aversu svatého Marka sedícího na trůnu a žehnajícího dóžeti, který před ním klečí, a nachází se zde nápis S. M. V. ALOY MOC. Uprostřed je tyč a vedle ní nápis DUX. Pod postavami jsou vyobrazeny iniciály mincmistra BC či BG, které mince zhotovoval. Na reversu je vzpřímený lev nesoucí olivovou větvíčku přes moře směrem k strmému břehu, kde se nachází pevnost. Okolo je nápis DALMAT ET ALB. Moře je oddělené čarou, pod kterou je vyražena hodnota dané mince. Z období Alvise II. jsou raženy čtyři typy mincí: 10 soldů (znak na minci X), 20 soldů (znak na minci XX), 40 soldů (označeno arabskou číslicí 40) a 80 soldů (označení 80).⁸¹

Mírem v Campo Formio se Benátská republika dostala pod rakouskou správu. Po pádu republiky nejprve dochází k zastavení ražby benátských mincí, ale později mincovna při různých příležitostech fungovala, neboť měla kvalitní a nejcennější mince na celém Balkánu.⁸²

3.3. Ve stínu tureckého půlměsíce

Příchod osmanských Turků na Balkán proměnil celý tehdejší svět. Murad I. dobyl Drinopol a po bitvě na Kosově poli jeho syn Bajezid I. učinil Srbsko tureckým vazalem. Od druhé poloviny 15. století si Mehmed II. podrobil Srbsko, Bosnu i Albánii.⁸³ Sultáni nechávali razit stříbrné mince zvané „akče“, na kterých se neobjevuje žádná postava, pouze nápisy. Na jedné straně je vždy jméno vládnoucího

⁸⁰ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 49. Detailněji o vzniku a systému bankovníctví v Evropě a převážně na Jadranu se věnuje dr. Ivan Pederin v knize *Jadranska Hrvatska u povijesti staroga europskog bankarstva*, kterou jsem bohužel neměla k dispozici.

⁸¹ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s.100–101.

⁸² KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 50–51.

⁸³ INALDŽIK, Halil. *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300-1600*. Beograd: Utopia 2003, s. 21–23.

sultána a jméno jeho otce. Na druhé straně je vyražená mincovna a od vlády Mehmeda II. i roky ražby.⁸⁴ Turecko mělo své mincovny po celé své říši a za vlády Sulejmana I. bylo v Evropě, konkrétně na Balkáně, 12 mincoven, a to například v městech Novo Brdo, Skopje, Srebrenica, Sarajevo, Bělehrad a Ochrid, ale na území Chorvatka žádné turecké mincovny nebyly.⁸⁵ V Dubrovniku bylo v roce 1927 nalezeno 59 kusů osmanských „akčů“ z 16. a 17. století, zhotovených mezi léty 1520 a 1640.⁸⁶

3.4. Monetární systém Republiky Dubrovnik

Pro svůj vlastní obchod po Balkánském poloostrovu potřebovala Republika Dubrovnik své peníze. Během byzantské nadvlády byl užíván byzantský zlatý solid a stříbrné i měděné mince. V době nadvlády Benátek byl v oběhu stříbrný denár, *grossus* a po roce 1284 i zlatý dukát. Už před rokem 1294 se objevuje měděná mince zvaná „capucia“, kterou razili soukromí obchodníci mimo Dubrovnik. Asi od roku 1337 začali obyvatelé Dubrovniku razit své dináry (*grossus*) s patronem města svatým Vlahem (sv. Blažej). V čele dubrovnické mincovny stál správce, který se měnil každý rok a od roku 1581 každý třetí. Správci byli většinou vybíráni z řad městské šlechty. Mincovna se nacházela v krásném paláci zvaném *sponza* nebo *divona*. Nejdůležitější pracovní místo zaujímal mincmistr, kterým byl někdo z dubrovnických zlatníků a v pozdějších letech byli na tuto pozici zvaní samotní Italové. Ražba mincí se tradičně dělala na kovadlině s pomocí kladívka, později se kov dával mezi „formičky“ a stisknutím se vytvářely obrazce. S příchodem stříbrné libertini (1791) přišla i ražba pomocí prstenu, díky níž mince měla pravidelný tvar i rámování, což do té doby mince neměla.⁸⁷

Mince z Dubrovniku byly buď z mědi nebo ze stříbra a existovalo 15 druhů, které se během let měnily a lišily buď nápisy, obrazy, velikostí nebo hmotností. Následně představím všechny druhy mincí a zachovám jejich originální názvy.

A) Mince z mědi:

1. *Minca* nebo *folar* – ražen v letech 1294–1612 a existovalo asi 24 typů;

⁸⁴ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 213.

⁸⁵ Tamtéž, s. 214.

⁸⁶ MIRNIK, Ivan. *Numizmatički nalazi u Dubrovniku*. In: *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb, 1995. s. 169.

⁸⁷ BAUER – MIRNIK, *Numizmatički priručnik...*, cit. d., s. 183.

2. *Solad* – ražen v letech 1678–1797 a měl hodnotu 5 folarů;
3. *Poludinarić* – ražen v letech 1795–1796 a měl hodnotu 3 solda;

B) Mince ze stříbra:

1. *Dinar* – ražen v letech 1337–1621 a měl hodnotu 2 půldinárů;
2. *Poludinar* – ražen v letech 1370–1626;
3. *Dinarić* – ražen v letech 1626–1761 a měl stejnou hodnotu jako dinár;
4. *Artiluk* – ražen v letech 1627–1701 a měl hodnotu 3 dinárů, 18 solda;
5. *Perpera* – ražena v letech 1683–1750 a 1801–1803 a měla hodnotu 12 dinárů;
6. *Poluperpera* – ražena v roce 1801;
7. *Škuda* – ražena v letech 1708–1750 a měla hodnotu 3 perpere;
8. *Poluškuda* – ražena v letech 1708–1750;
9. *Dukat* – ražen v roce 1723 a 1797 a měl hodnotu 40 dinárů;
10. *Talir* (Tolar) – ražen v letech 1725–1779 a měl hodnotu 5 perpera a 60 dinárů, byl ražen ve dvou variantách a to starší „bradan“ a mladší „rektorat/vižlin“;
11. *Polutalir* – ražen stejně jako tolar starší v letech 1731 a 1735 a jako tolar mladší v roce 1747 a 1748;
12. *Libertina* – ražena v letech 1791–1795 a měla hodnotu 80 dinárů. Libertina konkurovala mincím Marie Terezie a měla na aversu bustu ženy.⁸⁸

Kromě dubrovnického patrona se na mincích objevuje také dubrovnický erb s vodorovnými trámy nebo s erbem a nápisem LIBERATIS, nejčastěji je však zobrazován právě svatý Vlaho. Na líci měděných mincí z let 1678, 1682–1797 je Vlaho vyobrazen pouze půlkou těla. Celá jeho postava se pak objevuje na měděných půldinaričích. Na všech dinárech i dinaričích stojí svatý Vlaho čelem se zvednutou pravou rukou a žehná prsty, zatímco v levé ruce drží biskupskou hůl. Jeho busta je pak na artilucích i tolarech. Hlava svatého Vlaha tzv. „en face“ se nachází u na půldinárech z let 1370, 1372, 1514–1533.⁸⁹

Dubrovnické mince sloužily jak křesťanskému, tak muslimskému světu díky udržování vzájemného obchodu. Kvůli nedostatku rud získával Dubrovník stříbro z Bosny i ze Srbska a na každé minci byla vyražena její hodnota, tudíž byla to mince

⁸⁸ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 44–59.

⁸⁹ MIRNIK, Ivan. *Sveti Vlaha na dubrovačkom novcu i medaljama*. In: Sv. Vlaha u povijesti i sadašnjosti. Dubrovnik, 2012. s. 33.

stabilnější než mince ve střední Evropě. Od roku 1337 až do roku 1803 fungovala dubrovnická mincovna nepřetržitě a během této doby bylo vyrobeno množství krásných mincí, které se dostaly až do severního Chorvatska a v 18. století zde byly užívány pod názvem *denarius Croaticus*, které byly Karlem VI. zakázány, ale chorvatský *sabor* toto rozhodnutí nepřijal.⁹⁰

⁹⁰ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 45–46.

4. Mincovní systém od 18. století do vzniku Rakouska–Uherska

Na počátku 18. století došlo k uherskému povstání proti Vídni. Do čela povstání se dostal František II. Rákoczi a povstalci ovládli důležitá slovenská města. Rákoczi byl zvolen hlavou uherské stavovské konfederace a nechal razit vlastní mince jako symbol odporu proti habsburské monarchii. Mince byly raženy v Košicích, Kremnici, Mukačevu, Velké Bani a také v Sedmihradsku, odkud Rákoczi pocházel. Jedná se o období 1703–1711, kdy na rakouském trůnu vládl Josef I. Takzvané povstalecké mince byly raženy z mědi – byly to denáry, poltury a jejich násobky a ze stříbra – poltury, půltolary (tzv. zlatníky) a ze zlata zlaté dukáty.⁹¹

Koncem 17. a počátkem 18. století není na chorvatském území dostatek drobných mincí pro denní užívání a potřeby. Chorvatský národ se drží starého denáru, který se už nerazí, ale pro chorvatské obyvatelstvo je nadále přijímán a považován za základní peněžní jednotku. Ve 30. letech 18. století se v dokumentech o poplatcích mýtného z různých měst objevuje mince zvaná *denarius Croaticus* neboli *horvacki novac*. Tato mince je rovna starému denáru, má hodnotu ¼ groše, 80 těchto mincí má stejnou cenu jako jeden rýnský a jeden uherský dukát se rovná 100 mincí. *Horvacki novac* je součástí peněžní soustavy a je běžně označován jednotným názvem *denarius*. V úředním okruhu je také považován za chorvatskou peněžní jednotku a touto měnou jsou placeny jak různé poplatky, tak i daně. V dobových urbářích je velké množství důkazů o existenci této měny. *Horvacki novac* byl zároveň s grošem i krejcarem hlavním platebním prostředkem v denním provozu obchodu, ale krejcarey či groši se platily převážně vyšší položky.⁹²

Naskytlo se mnoho otázek, zda *horvacki novac* byl opravdovou reálnou měnou, či jen pojmem, který byl užíván na území Chorvatska. Je pravděpodobné, že to byl starý uherský denár, který byl přejmenován, ale ten se už od poloviny 17. století nerazil. Dost možná se jednalo o mince, které chorvatští obchodníci přinesli do Chorvatska ze zahraničí a Chorvaté si je přisvojili jako vlastní. Roku 1762 je zakázáno používání drobné stříbrné mince, ale *horvacki novac* v tomto nařízení není

⁹¹ NOVOTNÝ, Vlastislav. Mince Josefa I. 1705-1711 a Františka II. Rákociho 1703-1711. 1. vyd. Hodonín: Vlastislav Novotný, 2003, s. 56–75.

⁹² HERKO, Zlatko. „*Horvacki novac*“ – *hrvatska novčana jedinica XVIII. stoljeća*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb, 1952. s. 132–136.

zmíněn. Roku 1765 je zakázán dubrovnický *dinarić*. Je možné, že se jednalo o jednu a tu samou minci.⁹³

Vláda království Chorvatska, Slavonie a Dalmácie přenesla mnohá nařízení o mincích až do časů vlády Marie Terezie. Mince byly potřeba pro vedení moderního obchodu, králové dále museli vypomáhat určitými prostředky za vedení svých válek. Mince Marie Terezie byly z mědi, stříbra a zlata. Razily se po celé monarchii, a to v dědičných zemích, Uhrách, Sedmíhradsku, Rakouském Nizozemí, italských državách a předním Rakousku. Ražby každé mincovny jsou rozděleny do třech období: a) 1741–1747, b) 1747–1765, c) 1765–1780 a dále rozděleny do 11 míst, přičemž pro každé z těchto míst byla mince odlišná.

1. Mince pro dědičné země
2. Uhry
3. Sedmíhradsko
4. Halič
5. Rakouské Nizozemí
6. Lucembursko
7. Milánsko
8. Mantova
9. Piacenza
10. Gorica

Existuje asi 140 variant titulu Marie Terezie na líci a asi 87 na rubu. Například AMARIA THERESIA DIE GRATIA REGINA HUNGARIAE BOHEMIAR na aversu a ARCHI DUX AUSTRIAE DUX – BURGUNDIAE COMES TYROLS na reversu.⁹⁴ Různorodost mincí ztěžovala obchod a dělala jej velice rizikovým povoláním. Během 18. století je vydáno mnoho nařízení o kontrole ražby a oběhu mincí.

Pro potřeby obchodu většinou už kovové mince nestačily. Existovaly různé poukázky, stvrzenky, které představovaly hodnotu mincí, která byla potřeba, ale moderní doba si vyžadovala více. Tak vznikly první papírové peníze. V evropském prostoru se začínají papírové peníze používat od 17. století a pro jejich výrobu

⁹³ Tamtéž, s. 148–151.

⁹⁴ NOVOTNÝ, Vlastislav. Mince Marie Terezie 1740-1780. 3., dopl. vyd. Hodonín: Jarmila Novotná, 2008, s. 10–15.

a distribuci vznikly tzv. cedulové banky.⁹⁵ Bankovky byly jednoduše tištěné, ale později kvůli častému padělávání se na nich začínají objevovat různé ochranné znaky.⁹⁶

Roku 1762 se habsburská monarchie rozhodla vydat bankocetle, což nebyly bankovky, ale jednalo se o tzv. státovky a vydávala je Vídeňská městská banka. Tyto státovky měly výhodu v tom, že jejich emise umožnila financování státních výdajů nad rámec zásob drahých kovů. Panovník měl pak v jejich hodnotě zaplatit zlatem, což vzhledem k převyšující emisi nebylo možné, a tak došlo ke zrušení zpětné směnitelnosti.⁹⁷ Za vlády Marie Terezie a Josefa II. byly 3 emise bankocetlí. V roce 1762 to byla bankocetle o hodnotě 100 zlatých rýnských, v roce 1771 existovaly už pětistovky a tisícovky a v roce 1785 byly v oběhu bankocetle za 20 milionů zlatých. Během vlády Josefa II. a jeho bratra Leopolda II. nedošlo prakticky k žádné úpravě peněžního systému habsburské říše. Nejtypičtější mincí osvěcenského absolutismu byl stříbrný konvenční dvacetikrejcar. Samotné mince se od sebe moc nelišily, většinou pouze iniciály mincmistra a místem výroby – mincovnou. Hlavním platidlem při dálkovém obchodu byl levantský tolar ze stříbra, který měl vysokou platební sílu. Na této minci je vyobrazena Marie Terezie dokonce i po své smrti a v oblastech Levanty se mince vyskytuje až do počátku 20. století.⁹⁸

V Dalmácii, konkrétně ve městě Pag byly vydávány vlastní papírové peníze, na kterých byla hodnota psaná ručně. Pažský (podle města Pag) asignát byl předchůdcem chorvatských papírových peněz a je nejstarší bankovkou v Chorvatsku.⁹⁹ Každý asignát měl vepsanou svoji hodnotu a datum vydání. Na bankovce se vlevo nahoře nacházelo písmeno N/ a za něj se psalo číslo. Uprostřed byl erb města s benátským lvem nahoře a s nápisem JUDICES PAGHI, pod erbem se nacházel tištěný nápis. Bankovky byly vyrobeny ze silnějšího papíru bílé barvy a barva tištěného písma byla černá. To, co se vpisovalo, bylo psáno šedou barvou. Velikost jedné bankovky byla 217–220 X 160 milimetrů a byla opatřena vodoznakem – lev v oválném orientálním rámu.¹⁰⁰

⁹⁵ Banky oprávněné vydávat papírové peníze.

⁹⁶ VANDAS, Jiří. Mince a platidla. 1. vyd. Praha: Magnet-Press, [1994]. 220 s., s. 113.

⁹⁷ REVENDA, Zbyněk. Peníze a zlato. 2., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2013, s. 69.

⁹⁸ VOREL, Petr. Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2000. 551 s., xvi s. barev. obr. příl., s. 294–300.

⁹⁹ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 33.

¹⁰⁰ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 127.

Během napoleonských válek se František I. Rakouský (František II. jako poslední císař Svaté říše římské) musel zříci všech nároků na Istrii, Dalmácii a ostatní chorvatská území jižně od řeky Sávy. Na tomto území byla nadvláda Francouzů a v oběhu francouzské mince a papírové peníze. Napoleonské války vedly k hospodářským problémům jak v obchodě, tak i v peněžní soustavě. Po porážce Napoleona Bonaparte v Rusku se František I. přidal k boji proti Napoleonovi.¹⁰¹ Roku 1809 se císař neúspěšně střetl s Napoleonem a následující mírovou smlouvou ztratil část svého území a musel uhradit válečnou náhradu ve výši 75 milionů zlatých, které měl zaplatit ve zlatě a stříbře. Ekonomika habsburské monarchie byla dlouhodobými válkami, válečnými reparacemi a vysokými zahraničními válečnými půjčkami rozvrácená, což vyústilo ve státní bankrot. Státní bankrot byl vyhlášen finančním patentem z 20. února 1811.¹⁰²

Za vlády Ferdinanda I. Dobrotivého získalo Rakousko zpět Dalmácii, a právě pro Dalmácii byly raženy ve Vídni mince s nápisem DALM. V Miláně a Benátkách jsou raženy tolary, krejčary a škude s nápisem DALMACIJA.¹⁰³ V celém císařství byl už před rokem 1848 špatný finanční stav a ten škodil i chorvatské ekonomice. Chorvaté nevěřili papírovým penězům, protože je nemohli proměnit za zlato či stříbro, a tak uchovávali kovové mince doma a kvůli tomu se ekonomika příliš nerozvíjela. Nedostatek drobných mincí zapříčinilo vydávání tzv. „rabotne marky“, což byly „peníze“, které mohli vydávat pouze velkostatkáři na zaplacení nádeníků na svém statku a tyto „peníze“ mohli nádeníci pak dále vyměňovat za zboží.¹⁰⁴ Takových velkostatkářských rodin bylo několik. Například rodina Janković v Čalmě, Elz ve Vukovaru nebo Adamovich v Čepinu blízko Osijeka. Rodina Adamovich mezi léty 1830–1866 vydala 4 emise, tzv. *Anweisung* v hodnotě 3, 5, 10, 20, 30 a 50 krejcarů.¹⁰⁵ Po Vídeňském kongresu a Metternichově snaze obnovit starou soustavu se chorvatská šlechta snažila vydobýt svá stará práva. Finanční poměry chorvatských zemí ovlivnilo rozhodnutí chorvatské vlády z roku 1790 o podrobení se uherské radě. Chorvatsko předalo své finanční záležitosti uherské dvorské kanceláři, a to se odrazilo i na monetární politice.

¹⁰¹ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 56.

¹⁰² VOREL, *Od pražského groše...*, cit. d., s. 316–318.

¹⁰³ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 72–73.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 74–75.

¹⁰⁵ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 135.

Zvláštností byly mince bána Josipa Jelačiće. V roce 1848 byly chorvatské oblasti pod habsburskou monarchií a veškerá rozhodnutí přicházela z Vídně. Platebním prostředkem byla mince zvaná gulden a kvůli velkým dluhům monarchie byla zakázána výměna papírových peněz za kovové mince, a tak se papírové peníze staly hlavním platebním nástrojem, ale s každou emisí klesala jejich hodnota. V období od roku 1848 do roku 1851 byly v oběhu malé papírové bankovky zvané „šajni“. Roku 1849 nechává Jelačić razit v záhřebské mincovně, která byla umístěna na Horním Městě, své mince zvané *križar*, které ale nebyly velice kvalitní. Jistý Daniel Schultz z Karlovce vytvořil stroj na ražbu mincí a za to byl i vyplacen 638 guldeny a 55 krejcarů. Mince byly vyrobeny z mědi a na aversu se nacházely dvě spojené větvičky, pod kterými bylo písmeno Z (Zagreb), nad nimi se nacházel rok 1849 a nad ním ve dvou řádcích nápis JEDAN KRIŽAR. Na reversu se uprostřed nacházel erb Chorvatska, Slavonie a Dalmácie a nad ním koruna a kolem nápis TROJEDNA KRALJEVINA HERVAT. SLAV. DALM.¹⁰⁶ Roku 1848 byly také tištěny asignáty bána Josipa Jelačiće v hodnotách 25, 100 a 1000 forintů, protože válka proti Maďarům stála dost peněz. Tyto asignáty vydávala *Hérvatska dérževna kasa* a na všech byl podpis bána Jelačiće.¹⁰⁷ Bán Josip Jelačić se snažil získat povolení k vyrábění medailí s názvem Jelačićův forint či Jelačićův gulden, na kterém se nacházela jeho podobizna. Snaha Chorvatska o finanční osamostatnění na Uhrách však ztroskotala a ražba mincí byla zastavena.

Nedostatek mincí řešila některá města vydáváním vlastních peněz. Například Rijeka vydávala roku 1848 papírové peníze v hodnotě 5 a 10 krejcarů, roku 1849 v hodnotě 3 krejcarů a 1850 5 krejcarů. Město Bakar vydalo roku 1849 dvě emise bankovek v hodnotě 5 a 10 krejcarů. Město Karlovac také vydalo dvě emise bankovek, a to v roce 1848 a 1849 s hodnotou 10 krejcarů. V Osijeku byly roku 1849 vydány asignáty 10 a 20 krejcarů, v Sisaku byly téhož roku vydány bankovky v hodnotě čtvrt stříbrného krejcaru a ve Virovitici rodina Pejačević vydala taktéž bankovky v hodnotě 6 a 8 krejcarů.¹⁰⁸ Od roku 1857 je zaveden nový rakouský gulden, který je koncem 19. století nahrazen novou jednotkou – korunou, což přineslo stabilitu peněžní soustavy a monetární politiky Rakouska-Uherska.¹⁰⁹

¹⁰⁶ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 82–83.

¹⁰⁷ RENGJEO, Ivan. *Asignacija bana Jelačića*. Numizmatičke vijesti, br. 17–18. Zagreb, 1962, s. 4–13.

¹⁰⁸ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 138–145.

¹⁰⁹ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 130.

Akumulace kapitálu v rukou vedoucí obchodní vrstvy Záhřebu přiměla některé obchodníky k založení první spořitelny, která vznikla roku 1846 a do roku 1861 nesla název *Prva horvatska štedionica* a o několik let později se začaly zakládat další instituce. Takhle započal rozvoj chorvatské bankovní soustavy. Spořitelny, fungující pouze pro šetření, byly založeny kvůli nejistým politickým časům – revoluce 1848 a války. V čele spořitelny stál jistý významný obchodník řeckého původu Anastas Popović a dokonce po jeho boku stáli ilyrští obrozenci Dimitrije Demeter, Ljudevit Gaj, Antun Mažuranić, Janko Draškovič a baroni Ambroz Vranyczany a Franjo Kulmer. Trojjediné (Trojednica) království Chorvatska, Slavonie a Dalmácie nemělo své centrum a každá část se vyvíjela odděleně. Nejen vzdělávacím, ale i politickým a ekonomickým centrem měl být Záhřeb, který byl od hranic dostatečně vzdálen. Díky založení spořitelny začal Gradac hospodářsky růst a roku 1851 byl Gradac i Kaptol spojen a celý Záhřeb se mohl společně hospodářsky i průmyslově rozvíjet. Vévoda Miroslav Kulmer, syn jednoho ze zakladatelů spořitelny, se roku 1897 stává jejím ředitelem a ve funkci je až do roku 1943. Od roku 1868 se spořitelny mohly zabývat i jinými záležitostmi než jen šetřením, neboť rostla důvěra v tyto instituce ze strany střední měšťanské vrstvy a také se po celé Slavonii a Chorvatsku zakládají banky a spořitelny. Vypadalo to, že má Chorvatsko dobře nakročeno, ale roku 1873 došlo ke krachu vídeňské burzy a k propadu akciových společností.¹¹⁰

¹¹⁰ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 79–88.

5. Monetární politika Rakousko–Uherska do konce 1. světové války

V roce 1867 se Rakouské císařství přeměnilo na Rakousko–Uhersko a Habsburkové panovali dvěma politickým celkům: Předlitavsku a Zalitavsku. Obě části říše společně sdílely některé orgány a instituce. Jedním z nich bylo i ministerstvo financí. Zanedlouho po rakousko–uherském vyrovnání došlo v roce 1868 k vyrovnání mezi Chorvatskem a Uhry. Byla to dohoda uherského sněmu s chorvatským saborem o postavení Chorvatska a Slavonie v rámci Uher, v čele tohoto společenství byl král. Chorvaté získali nezávislost v mnoha institucích, ale v rámci obchodu a veřejných výdajů samostatnost neměli. Pro Chorvaty bylo toto vyrovnání nepříznivé kvůli omezeným finančním prostředkům ze strany Budapeště, které museli platit daně.¹¹¹

Měla být zřízena společná peněžní soustava, ale počítalo se s tím, že budou sestaveny dvě soustavy – rakouská i uherská – a každá měla mít své vlastní peníze s vlastními nápisy. Základem měl být jeden zlatý, ale kvůli velké krizi, která roku 1873 vypukla na vídeňské burze, byl tento projekt odložen a vše bylo znovu spuštěno o sedm let později roku 1880. Zlato i stříbro mělo v té době velice proměnlivou hodnotu, neboť v Jižní Americe byly otevřeny stříbrné rudy, a tak stříbro postupně ztrácelo na hodnotě.¹¹²

Koncem 19. století jsou zajištěny podmínky a Rakousko–Uhersko má konečně jednotnou měnu – korunu, která se roku 1900 stává zákonnou měnou. Jedna koruna se dělila na 100 haléřů či filirů. Nejprve se začalo s ražbou a tiskem drobných peněz. Obraz i jazyk textu se na peněžích lišil podle rakouské či uherské části monarchie. Setina jedné koruny se pro rakouské země nazývala halěř a pro Uhry filir. V Rakousku byl na mincích a peněžích text v německém jazyce se zvláštností, že název nominály byl napsán ve všech jazycích, kterými se ve všech částech Předlitavska hovořilo. V Uhrách byl text v maďarštině a obvykle se na peněžích nacházely i erby Chorvatska a Slavonie. Od roku 1892 do roku 1903 byl kurz měny velmi stabilní. Druhy peněz byly desetikoruny, dvacetikoruny a stokoruny. Stříbrná koruna měla hodnotu 50 krejcarů staré rakouské hodnoty. Z niklu se vyráběly deseti i dvacetifiliry a z bronzu filiry a dvoufiliry. Vídeňská mincovna začala roku 1892 razit nové zlatníky, které měly hodnotu deseti, dvaceti a sto korun. Tyto zlatníky se do oběhu ovšem

¹¹¹ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 190.

¹¹² KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 116–117.

nedostaly. Obchod byl ovšem docela zatížen díky neustálému míchání více jednotek. Pětikoruny a stříbrné mince, které byly raženy už od roku 1899, byly staženy z oběhu koncem roku 1910 a desetikoruny a dvacetikoruny o něco později.¹¹³

Roku 1882 je v Chorvatsku zakládáno více lokálních spořitelů i bank. Chorvatsko-slavonská hypoteční banka byla svázaná s Uherskou hypoteční bankou. Hypotéky se dávaly pouze na domy, půda byla mrtvým kapitálem kvůli slabé a nízké úrodě, která se nemohla prodávat tak jako se nemohl prodávat dobytek, protože byl nakažený a obchod s dobytkem už měsíce nefungoval. Roku 1901 je v Chorvatsku založena *Hrvatska poljodjelska banka*, která financovala chorvatská selská družstva a 1905 *Jadranska banka*.¹¹⁴ První burza v Záhřebu byla založena roku 1907.¹¹⁵ Chorvatsko bylo zatíženo dluhy a úvěry mohly být využívány pouze v Uhrách. Tato finanční situace vytlačila z Chorvatska okolo půl milionu obyvatel, kteří emigrovali přes moře do Ameriky. Na uherském prostoru byly postaveny železnice, využily se pro to bohaté lesy v bývalé Vojenské hranici. V Chorvatsku nebyla postavena trať, která by vedla do Bosny a Dalmácie. Se stavbou železnice se začalo až roku 1912, ale dokončena byla až po první světové válce. Lodní přístavy byly zpustlé kromě přístavu Terst a Rijeky, které byly nejdůležitější pro Rakousko–Uhersko.¹¹⁶

Hospodářství Chorvatska a Slavonie se nerozvíjelo, protože veškerá hospodářská rozhodnutí byla v rukou Uher, které pokračovaly v procesu osamostatnění se od Vídně. Chorvatsko mělo jedinou úlohu, a to shromažďovat kapitál ve formě placení daní. Další nepříznivou podmínkou pro Chorvatsko bylo, že Dalmácie spadala pod rakouskou správu.

Již 31. července 1914 rakousko-uherská banka, jako i jiné banky, zrušila platbu zlatem a devizami. Válka se financovala z šedesáti procent válečnými půjčkami a emisí nových bankovek. Rakouské i uherské finanční úřady využily možnost zadlužení se u emisních bank, což zvětšovalo množství papírových peněz v oběhu. Od roku 1914 do 1918 vzrostlo množství peněz z 3,4 miliardy korun na 42,6 miliard korun.¹¹⁷

¹¹³ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 124–126.

¹¹⁴ O bankách na Balkánu před první světovou válkou píše Mitrović Andrej – článek v časopise *Jugoslavenski istorijski časopis* s titulem *Mreža austrougarskih i nemačkih banaka na Balkanu pred prvi svetski rat*.

¹¹⁵ Blíže o chorvatské burze píše Kolar – Dimitrijević v článku *Prva hrvatska burza, osnovana već 1907*, který vyšel v roce 1998 v časopise *Hrvatski zemljopis: časopis za zemljopis i povijest*.

¹¹⁶ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 123–132.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 134–135.

Od roku 1914 byly v oběhu mince a bankovky v hodnotách jednoho haléře, dvou, deseti a dvaceti haléřů/filirů a jedné, dvou a pěti korun. Papírové bankovky existovaly v hodnotách 1000, 100, 50, 20, 5, 2, 1 koruny a 50 a 20 haléřů.¹¹⁸

Během první světové války a díky nejisté době stoupl výběr vkladů z 2,3 miliard korun na 3,1 za pouhý měsíc. Po vyhlášení války musela rakousko-uherská banka financovat válečné výdaje státu, a tak přišla o většinu zlatých rezerv. Během války byly vydávány i zjednodušené bankovky s omezenou platností, a to například s hodnotou 25 a 200 korun. Měna byla znehodnocována, což dokazuje i desetitisícikorunová bankovka vydaná v prosinci 1918. Na jaře roku 1915 byl zaveden přidělový systém na potraviny a hodnota peněz klesla asi na ¼. Lidé se obávali o své úspory a o to, že díky válce klesne jejich hodnota. Znali rakouskou finanční politiku a měli důvod se bát. Proto své kovové mince uschovali a platili pouze papírovými penězi. Ve Vídni byly dokonce vydávány plakáty, aby lidé neměli nedůvěru k bankovkám a platili i kovovými mincemi, neboť člověk, který mince schovává škodil podle Vídně celému národnímu hospodářství.¹¹⁹

Vídeň myslela, že po mnohaleté přípravě na válku lehce ovládne Království Srbů a že válka bude krátká. Byly učiněny veliké chyby ve strategii a monarchii se pomstila zaostalost železniční sítě do Bosny, přes kterou vedl hlavní úder proti Srbsku. Srbsko přešlo do protiofenzívy a vyhnalo rakousko-uherské vojsko až do Vinkovce. Až s pomocí německé armády, která převzala hlavní velení, vtrhla rakousko-uherská vojska roku 1915 do Srbska ze severu a vnikla do Bělehradu. Srbská vláda utekla z Niše na ostrov Korfu. Teprve s prolomením soluňské fronty roku 1918 se srbská vojska vrátila do Bělehradu, přešla Dunaj i Sávu a vpadla na rakousko-uherské území jako dobyvatel. Demoralizovaná zevnitř, vyhladovělá rakousko-uherská monarchie tiše kapitulovala a srbský regent Alexandr Karađorđević vyhlásil 1. prosince 1918 centralizované sjednocení Království SHS.¹²⁰

¹¹⁸ BILIĆ, Tomislav a NAĐ Miroslav. *Novčane jedinice i monetarni sustavi zaraćenih država 1914. godine*. In: 1914, Sjećanje na Prvi svjetski rat, Novac, medalje i odlikovanja, Zagreb 2014. s. 27–30.

¹¹⁹ KOLNÍKOVÁ, *Kronika peňazí...*, cit. d., s. 156–157.

¹²⁰ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 232–239.

6. Meziválečná Jugoslávie

Koncem první světové války vzrostla na území Chorvatska inflace a k prvnímu prosinci 1918 bylo v oběhu velké množství bankovek ve výši 35 500 000 000 korun. Peněžní soustava Rakouska se rozpadla a podobně na tom bylo i Rusko, Polsko, Maďarsko, Řecko i Německo. Rakousko – Uhersko se rozpadlo a každý nástupnický stát řešil svoji monetární politiku po svém. Chorvatsko, Slavonie i Dalmácie po krátkodobé existenci Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů společně i s Vojvodinou byly včleněny do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (dále jen Království SHS). Hned z počátku se objevil problém kvůli vytvoření jednotné měny. Unifikace peněžní soustavy Království SHS neprobíhala bez bolesti a vyvolala mnoho politického napětí a nacionálních problémů. Největší rakouské banky se po roce 1918 snažily přizpůsobit novým státům a navázat s nimi spolupráci. To se s Královstvím SHS z počátku dařilo, protože na této spolupráci závisel vývoz potravin do Rakouska a také naopak dovoz zboží do Království.

Nově vytvořené Království SHS nemělo dlouho jednotnou měnu a na území Srbska zůstával ještě dinár Srbského království. V zemích, které patřily pod Rakousko – Uhersko to bylo jiné. V prvních pěti letech existence Království SHS byla klíčovou otázkou hodnota koruny, která byla platebním prostředkem do ledna 1923. Se založením Národní banky Království SHS bylo rozhodnuto o výměně korunových bankovek za bankovky dinársko-korunové. Jejich hodnota byla na mincích a bankovkách psána jak v dinárové, tak v korunové měně. To bylo provedeno roku 1920, ale výměna nemohla probíhat najednou, a tak do počátku roku 1923 nacházíme v oběhu označené korunové bankovky, které byly s dinárem v poměru 4:1. Na území Království SHS se nacházelo dále i několik jiných měn kromě bývalé rakouské koruny a srbských dinárů. Nacházely se tam i černoohorské perperi, turecká měna v Sandžaku a Makedonii, a také německá a bulharská měna. Během let 1918, 1919 a 1920 pocítilo Království SHS velký nedostatek drobných mincí, a to hlavně ve městech. Kvůli tomu města jako Záhřeb, Karlovac, Osijek, Split, Bělehrad, Sarajevo, Lublaň a Maribor získala povolení k tisknutí drobných papírových peněz, které mohly být v oběhu jen po určitou dobu.¹²¹ Město Karlovac vydalo v roce 1919 bankovky v hodnotách 10, 20, 50 filirů, které platily do konce června 1920, a byly vydány, aby pokryly potřeby

¹²¹ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s. 138–140.

drobných výdajů ve městě. Město Osijek vydalo dvě emise bankovek na výplaty dělníků a jejich platnost byla do konce roku 1919. V první emisi byly bankovky tištěny v hodnotě 10, 20 a 50 filirů, v druhé v hodnotě 10 a 20 filirů. Splitské vedení města vydalo pro potřebu správného fungování města 16. července 1919 bankovky v hodnotě 10 a 20 halěrů s platností jednoho roku.¹²² Starosta Záhřebu dr. Stjepan Srkulj získal od ministerstva financí povolení k tisku drobných papírových peněz ve výši 200 000 korun, které měly platit pouze v Záhřebu, a to do konce června roku 1920. Celkem bylo vytištěno 300 000 kusů bankovek v hodnotě 10 filirů, 600 000 bankovek v hodnotě 20 filirů a 100 000 bankovek v hodnotě 50 filirů. Náklady na výrobu těchto peněz činily 29 000 korun. Tyto peníze, zvané *srkuljčići*, podle jména záhřebského starosty, rychle získaly popularitu. Neuběhli ani dva měsíce od jejich vydání, když 16. října 1919 město rozhodlo o zvýšení počtu vytištěných bankovek. K tomu ale nedošlo, protože městské zastupitelstvo bylo rozpuštěno.¹²³

Nadále je využívána korunová měna a v této měně se vyplácí dělnické výplaty a úřednické výdělků, zatímco v dinárech se platí daně. Podřadná cena koruny vůči dináru destabilizovala politickou scénu v Chorvatsku, neboť výdělků na území Chorvatska byly mnohem nižší než na území Srbska. Koruna byla velmi slabou měnou, což šlo rozpoznat díky kurzu ve švýcarském Zürichu, kdy ještě v roce 1918 bylo možné proměnit 22 franků za 100 korun, v roce 1921 se za 100 korun dal pořídit pouze 1 frank a asi 70 centů. Svaz bank a spořitelén navrhl, aby Království SHS zavedlo jako jediný platební prostředek dinár. S postupným úpadkem koruny se dinár stával stále vyhledávanější měnou v celé zemi. Restriktivní monetární politika a růst vývozu znovu pozvednul hodnotu dináru a díky vývozu byla jeho hodnota v zahraničí mnohem větší, což negativně ovlivňovalo domácí hospodářství. Během let byla hodnota dináru kolísavá. Po králově smrti se peníze opět vyměnily.¹²⁴

V roce 1920 se objevily první kovové mince díky zákonu o ražbě. Na rubu se nacházel erb Království SHS a na líci rok ražby 1920. Pozdější mince z roku 1925, 1931 a 1932 měly na líci postavu Alexandra I. Karađorđevića a na rubu svoji hodnotu a erb Království SHS, později Jugoslávie. Kovové mince s hodnotou 25 a 50 parů a 1 a 2 dinárů, které byly vydány roku 1938 mají na líci hodnotu a rok a na rubu korunu a nápis KRÁLOVSTVÍ JUGOSLÁVIE (KRALJEVINA JUGOSLAVIJA).

¹²² DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 139–148.

¹²³ KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca...*, cit. d., s.141.

¹²⁴ Tamtéž, s. 148., 155., 158–159., 167.

Na nominálech 10, 25 a 50 dinárů je hlava Petra II. Karađorđevíće, na rubu erb Království Jugoslávie a na dinárech o největší hodnotě stál nápis „*Bog čuva Jugoslaviju*“.¹²⁵

¹²⁵ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 118–119.

7. Monetární politika NDH, 1941–1945

V srpnu 1939 došlo k uzavření politické dohody mezi Cvetkovićem a Mačkem, která poskytla Chorvatům vlastní samosprávu a vznikl autonomní útvar Chorvatská bánovina. Roku 1940 se válka přenesla na Balkán a roku 1941 došlo k napadení Království Jugoslávie, která téhož roku kapitulovala. Už 10. dubna 1941 byl založen Nezávislý chorvatský stát (*Nezavisna država Hrvatska*).¹²⁶

Jedno z ministerstev první chorvatské vlády bylo ministerstvo národního hospodářství. Bylo rozděleno na několik oddílů: finance, obchod, řemeslo, průmysl a zemědělství. Už koncem června 1941 bylo rozděleno do tří ministerstev: Státní pokladna (ministerstvo financí), ministerstvo pro řemeslo, živnost a obchod a ministerstvo zemědělství. Státní pokladna vypracovávala státní rozpočet, potvrzovala daně a clo, starala se o státní půjčky, finance, pozemky i státní majetek. Pod její přímou správou byla i Chorvatská státní banka. Ministerstvo pro řemeslo, živnost a obchod mělo ve své pravomoci organizaci a dozor nad ním. Ministerstvo zemědělství vedlo péči o zemědělství a jeho rozvoj, chov dobytka, vinařství a pěstování ovoce a o vlastnické vztahy na vesnici. Vedle uvedených ministerstev, která měla přesně potvrzené funkce v hospodářském sektoru, byla v srpnu 1941 ustanovena i Státní hospodářská komise. Ta měla za úkol koordinaci a kontrolu všech hospodářských oblastí v NDH, zvláště těch, které byly ve vztahu s požadavky Němců a Italů. Hospodářský život NDH následoval vzor hospodářství Německé říše, a ten směřoval k novému hospodářskému pořádku. Základním znakem tohoto pořádku byl princip řízeného hospodářství, a to znamenalo silné zasahování státu do hospodářského, potažmo zemědělského života. Zakládaly se společnosti jako Chorvatská selská hospodářská společnost, Společnost pro obchod s dobytkem a výrobky z něj, Společnost pro drůbež a zvěř a jiné. Zakládány byly i pracovní pobočky a jednou z nejdůležitějších byla Státní pracovní pobočka pro tuzemské výrobky. Jednotlivými nařízeními vytvořené instituce v praxi moc nefungovaly. Proklamované zavedení nového hospodářského pořádku zůstalo pouze proklamací a nemělo žádný patrný výsledek.¹²⁷

¹²⁶ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 270–276.

¹²⁷ MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. 2., dop., izd. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 2002. Biblioteka hrvatske povijesti, s. 43–44.

V květnu roku 1941 vláda NDH založila Chorvatskou státní banku, které nařídila vytvořit iluzi hospodářské samostatnosti. Byla zavedená i vlastní peněžní jednotka NDH pod názvem kuna. Výměna jihoslovanských dinárů za kuny byla vykonávána postupně a ve stejné nominální hodnotě 1:1. Za hodnotu chorvatské měny a její stabilitu mohl vztah vůči německé marce a italské liře, protože s Německem a Itálií byl veden většinový obchod a transakce.¹²⁸

Nicméně v dokumentech chorvatského státního archivu je zachováno, že plány o zavedení kuny jako státní měny sahaly dále do minulosti a byly detailně popsány ve vydaných ustašovských výnosech. Hlavní ustašovský úřad představil hned několik výnosů. Výnosy o ražbě a ustanovení chorvatské měny, o ustašovské mzdě a příjmech (*Odredba o ustaškoj mazdi*¹²⁹ i *berivima*¹³⁰), o naložení s chorvatskými raženými mincemi, kde se nacházela i poznámka, v které jsou objasněny důvody k názvu měny *kuna* a *banica* a také je tam popsána mince o hodnotě 5 Kn.¹³¹ Podle některých autorů 5 kunová stříbrná mince z roku 1934, ražená ustašovskými emigranty v Maďarsku, je považovaná za platidlo. Podle profesora dr. Nezdana Gvozdaničice v té době neexistoval státní úřad, který by byl oprávněný vydávat peníze.¹³² Tato mince byla ve výnosech popsána takto: „*Název měny, jest název prastaré chorvatské měny. V dobách, kdy před tisíci lety byl založen nezávislý chorvatský stát, používal se jako platební prostředek u chorvatského národa kuní kožich. Jak je známo, kuní kožich je dobrý, drahocenný... Ražená mince hodnoty 5 Kn je velmi krásná a vkusná z těžkého stříbra. Na jedné straně je chorvatský erb ověncený klasem obilí a okroužen nápisem ‚Za svobodu a Nezávislý chorvatský stát‘, z druhé strany je vyražena hodnota mince 5 kun a pod ní znak ustašovců a rok 1934 a je orámována věncem tvořeným z tropletu (nejstarší chorvatský ornament).*“¹³³ Na konci poznámky je vypsán kurz na tuto minci ve 13 světových měnách. 5 kun se rovná hodnotě:

- 23 dinárů
- 1 švýcarskému franku a 25 centům
- 6 francouzským frankům a 50 centům

¹²⁸ MATKOVIĆ, *Povijest nezavisne...*, cit. d., s. 44.

¹²⁹ Mazda = plat, který získával prostý voják pro nejnútnejší potřeby za obranu země (do roku 1918 a 1941–1945). Dostupné z: Hrvatski jezični portal, hjp.znanje.hr.

¹³⁰ Beriva = měsíční příjmy úředníků. Dostupné z: Hrvatski jezični portal, hjp.znanje.hr.

¹³¹ MIKULAN, Krunoslav. *O planiranom uvođenju kune kao službene valute u ustaškoj emigraciji 1934. godine*. Num. vijesti, broj 68., Zagreb, 2015, s. 131–137.

¹³² GVOZDANOVIĆ, Nenad. *O kovanom novcu Nezavisne Države Hrvatske*. Numizmatički vjesnik, br. 1, Split, 1980, s. 32–40.

¹³³ MIKULAN, *O planiranom uvođenju...*, cit. d., s. 135–136.

- 5 italským lirám
- 1 německé marce a 25 pfenigům
- 10 belgickým frankům a 85 centům
- 2 rakouským šiligům a 30 grošům
- 2 maďarským penzím
- 10 českým korun a 20 haléřům
- 33 bulharským levům
- 1 argentiskému pesu a 60 centů
- 42 centům Spojených států amerických
- 41 kanadským centům

Není pochyb, že by se v budoucnosti pokračovalo v ražbě mincí i v jiných hodnotách, kdyby nebylo reakce Itálie na atentát na krále Alexandra 9. října 1934. Členové ustašovské organizace byli internováni nejprve na Lipari a po podepsání dohody mezi Itálií a Jugoslávií roku 1937 byli rozmístěni na vícero míst v jižní Itálii a Sardinii a byli podrobeni větší kontrole. Všechny plány o ražbě byly tímto zastaveny a stříbrná 5 kuna je dnes vzácností.¹³⁴

Po založení NDH, ostatní části Jugoslávie, mimo samotné NDH, byly rozděleny mezi okupující státy. Jih Slovinska připadnul Itálii, sever Štýrska hitlerovskému Německu, Makedonie Bulharsku, Banát a Bačka Maďarsku a Srbsko bylo pod německou okupací dále nazýváno jako *Nedićeva Srbija*. Pro tyto části vydávali okupanti své peníze, které byly hlavně papírové. Ražené mince byly pouze pro Srbsko, a to v hodnotách 50 parů, 1, 2 a 10 dinárů. 7. července 1941 byla vydána zákonná vyhláška o měně Nezávislého chorvatského státu (*Zakonska odredba o novcu Nezavisne države Hrvatske*):

„§ 1. V Nezávislém chorvatském státu je měnová jednotka KUNA (KN). Ta se dělí na 100 (setinu) – banica (b).

§ 2. Hodnota jedné Kuny odpovídá hodně 17,921 miligramů (0, 017921 gramů) čistého zlata.

§ 3. Chorvatská státní banka má na území NDH výhradní právo na vydávání bankovek a to pod podmínkou která bude rozhodnuta zvláštními zákonnými předpisy....“¹³⁵

¹³⁴ Tamtéž, s. 136.

¹³⁵ BROZ, Petar K. *Kovani novac tzv. Nezavisne države Hrvatske za vrijeme okupacije Jugoslavije od 1941–1945*, Numizmatičke vjesti, br. 25, Zagreb, 1967, s. 31–40.

Téhož dne byla vystavena další vyhláška o drobných mincích. Například, že mincí s hodnotou 5 Kn bude vyraženo 20 000 000 kusů. Dále kolik kusů která instituce dostane a z jakého kovu budou mince vyrobeny. 30. září 1942 byla vydána další vyhláška a to o státní mincovně. Mince zhotovil známý chorvatský výrobce medailí Ivo Kredić.¹³⁶

Emise bankovek započala 26. května 1941. Byly vydány bankovky v hodnotě 50 kun v červenohnědé barvě o velikosti 140x75 mm, 100 Kn, 500 Kn, 1000 Kn. Čím hodnotnější bankovka byla, tím větší velikost měla. Další emise bankovek byla 25. září 1942 a byly vydány v hodnotách 50 banica, 1 Kn a 2 Kn. Emisí z 15. ledna 1944 se vydala bankovka v hodnotě 20 Kn, která ale neměla registrační číslo a nebyla dána ani do oběhu a bankovka s hodnotou 50 Kn. 15. července 1944 byla vyrobena bankovka v hodnotě 5000 Kn. Autorem této bankovky byl jistý Vladimír Kirin, na reversu se nacházely jeho iniciály.¹³⁷

Brzy se hodnota kuny začala zmenšovat, což ovlivnilo více faktorů. Pádu hodnoty kuny značně přispělo chování Němců a Italů, kteří v prvních měsících své nákupy na území NDH platili dináry z jugoslávské pokladny, které zabavili. K tomu německá armáda tiskla tzv. okupační marku jako platební prostředek německých vojáků a Chorvatská státní banka v srpnu 1941 musela vykonat proměnu těchto peněz. Válečný stav se se silnějším partyzánským hnutím ze dne na den zhoršoval a vztah Německa a Itálie vůči chorvatskému hospodářství zmenšoval hospodářské možnosti NDH, a to také vyvolalo rapidní pád hodnoty kuny. Tento proces se urychloval a NDH propadalo k větší a větší inflaci. Počátkem roku 1945 bylo v NDH v oběhu 150 miliard kun. Každý měsíc NDH vydávala nových 20 miliard kun a z této částky šly $\frac{3}{4}$ na živobytí německé armády.¹³⁸

Zemská Antifašistická rada národního osvobození Chorvatska (ZAVNOH) už roku 1943 vypsalala půjčky, aby pokryla vzniklé výdaje na válku. Půjčky byly vypisovány v dinárech, respektive kunách. Navzdory tomu, že v NDH byla státní měna kuna, tak i partyzánské úřady používají kunu jako platební prostředek.¹³⁹ Na základě Úmluvy o půjčce národního osvobození Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ) donesl Výkonný výbor ZAVNOH nařízení o vypsání

¹³⁶ Tamtéž, s. 31–40.

¹³⁷ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 150–154.

¹³⁸ MATKOVIĆ, *Povijest nezavisne...*, cit. d., s. 44–45.

¹³⁹ KRASNOV, Gjuro. *Kuna kao hrvatski novac*. Obol, br. 46, HND, Zagreb, 1994, s. 8–9.

půjčky národního osvobození ve výši 150 milionů dinárů – kun pro potřeby národně-osvobozeneckých vojsk a partyzánských oddílů Chorvatska a pro vesnice zničené okupanty, ustašovci a četníky. Nejprve byly vydány dluhopisy s datem 15. srpna 1943 v dinárech – kunách a s podpisy členů AVNOJ. Výkonný výbor ZAVNOH 20. září 1943 vypsál nové půjčky ve výši 100 milionů lir pro oblasti u pobřeží, respektive pro ty, které byly okupovány Itálií. Dohromady bylo vytištěno a vydáno kolem 120 000 kusu dluhopisů v celkové hodnotě 150 milionů dinárů – kun a 100 milionů lir. Všechny měly různá vydání a lišily se obrazem, barvou i hodnotou a označením série. Než byly vytisknuty tyto půjčky a dluhopisy, v oběhu byly bony, které později tyto dluhopisy vystřídaly. Bony byly vydány už počátkem roku 1942.

Tištěné dluhopisy ZAVNOH:

1. Dluhopisy s podpisy členů AVNOJ v hodnotách 100, 500, 1000, 5000 a 10 000 dinárů – kun.
2. Dluhopisy s podpisy členů ZAVNOH v hodnotách 100, 500, 1000, 5000, 10 000, 100 000 a 500 000 dinárů – kun.
3. Dluhopisy s podpisy členů ZAVNOH v hodnotách 100, 500, 1000 a 10 000 lir.
4. Dluhopisy bez podpisu v hodnotách 100, 500, 1000, 10 000 dinárů – kun.¹⁴⁰

V průběhu 2. světové války Italové po okupaci bývalé Jugoslávie roku 1942 otevřeli koncentrační tábor na ostrově Rab. Tábor byl otevřen do 9. září 1943 do italské kapitulace. Pro interní potřeby tábora byly k dispozici bony, které mohli vězni kupovat za hotovost. Bankovka měla pouze líc, na rubu se nenacházelo nic. Bony byly vydávány v hodnotách 10 centů, 50 centů, 1, 2, 5 a 5 lir.¹⁴¹

NDH roku 1941 z trezoru Národní banky Království Jugoslávie v Sarajevu získala kolem 1200 kilogramů zlata a toto zlato se stalo hlavním majetkem Chorvatské státní banky. V květnu 1944 Německo Chorvatské státní bance za platbu dopravy přes území NDH prodala 358 kilogramu zlata, které bylo legálně vyvezeno do Švýcarska a uloženo do Švýcarské národní banky. Počátkem srpna 1944, bez švýcarského povolení, Chorvatská státní banka ilegálně dovezla do Švýcarska 980 kilogramů zlata a uložila ho do tamní banky. Když tuto zásilku chtěly chorvatské

¹⁴⁰ DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 158–161.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 165–167.

úřady už v září 1944 vrátit nazpět do Chorvatska, nastaly problémy. Švýcarská vláda zablokovala chorvatský majetek a po pádu NDH, 10. července 1945, jej předala Národní bance Jugoslávie.¹⁴²

¹⁴² MATKOVIĆ, *Povijest nezavisne...*, cit. d., s. 95. Problematiku chorvatského zlata ve vlastnictví NDH zkoumal dr. Jere Jareb a výsledky bádání popsal v knize *Zlato i novac izneseni u inozemstvo 1944 i 1945*. Zagreb 1997.

8. Poválečná Jugoslávie

Už 22. 6. 1941 byl v okolí Sisaku založen první partyzánský oddíl v Chorvatsku a tím začal antifašistický boj. Vedení partyzánského hnutí 29. 11. 1943 na zasedání AVNOJ prohlásilo obnovení Jugoslávie jako Demokratická federativní Jugoslávie (DFJ) a jugoslávská armáda postupně přebírala kontrolu nad celým jugoslávským teritoriem. DFJ trvala do konečného ukončení monarchie, kdy byla prohlášena Federativní Lidová Republika Jugoslávie (FNRJ), 29. listopadu 1945. Na konci Druhé světové války oficiálně existovaly dvě správy Národní banky Jugoslávie. První byla umístěna v Londýně a druhá v osvobozeném Bělehradu. Toto stání trvalo do zrušení Prozatímní správy v Bělehradu i guvernérství v Londýně 28. listopadu 1945, kdy byla zastavena existence Národní banky Jugoslávie v emigraci.¹⁴³

8.1. Demokratická federativní Jugoslávie

Monetární komise rozhodla že peněžní jednotkou DFJ zůstane dinár. Ačkoliv královská vláda v exilu vydala své bankovky s úmyslem, že vejdou do oběhu po osvobození země, ale to se nikdy neuskutečnilo. Proto se rozhodlo, že se vytisknou nové bankovky, na kterých budou nové ideologické symboly. Nové bankovky byly připravovány na ostrovu Vis během července 1944 pod vedením Ivana Milutinoviće, důvěrníka pro národní ekonomiku Jugoslávské prozatímní vlády. Návrh vytvořil Đorđe Andrejević Kun, jehož otec byl rytcem většiny bankovek z dob Srbska před okupací. Na líci se nacházela tvář partyzána s pistolí na levém rameni a na rubu státní erb s pěti pochodněmi. Jejich tiskem byl pověřen státní ústav pro výrobu bankovek v Moskvě a po osvobození to byl ústav pro výrobu bankovek v Topčideru (část Bělehradu). Tisknuty jsou bankovky v hodnotách 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500 i 1000 dinárů a všechny jsou vyrobeny ve stejném stylu, ale v odlišných barvách bez podpisů i datumů. Na všech bankovkách se nachází rok 1944 a ještě stále neoficiální název státu Demokratická Federativní Jugoslávie. Všechny bankovky byly vypuštěny do oběhu 20. dubna 1945 a zároveň od této chvíle byla dokončena výměna okupačních

¹⁴³ MANDIĆ, Ana. *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*. Nastavni vjesnik 1, Zagreb 1996, s. 46–59.

peněz a bonů, které na území státu udělaly monetární chaos. Všechny tyto bankovky zůstaly v oběhu i po vyhlášení FNRJ. Během FNRJ došlo k tisku nových bankovek a tyto staré byly postupně stáhnuty z oběhu v období od roku 1948 do roku 1959.¹⁴⁴

Dinár se dělil na 100 parů a vztah mezi ním a kunou nebyl na celém území jednotný. Kuny se měnily za dináry v poměru 7 dinárů za 1000 kun v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině. Ve Srijemu, který patřil Srbsku, se dalo proměnit 1000 kun za 25 dinárů. Na schůzi Mezinárodní peněžní nadace Jugoslávie v dubnu 1945 bylo rozhodnuto, že jeden dinár je roven 17,762 miligramů zlata a 50 dinárů je ekvivalentní jednomu americkému dolaru. Od konce 2. světové války do roku 1990 dinár osmkrát devalvoval. Pro území pod správou Jugoslávské armády, která ještě formálně připadala Itálii, Hospodářská banka pro Istrii, Rijeku a Slovinské přímoří roku 1945 tiskla zvláštní okupační peníze s hodnotou v lirách s poměrem 10 lir (jugolira) za 1 jugoslávský dinár.¹⁴⁵

8.2. Federativní lidová republika Jugoslávie

Federativní lidová republika Jugoslávie existovala od roku 1945 do roku 1963, kdy byla prohlášena za Socialistickou federativní republiku Jugoslávie. Bankovky z tohoto období můžeme rozdělit do 4 skupin: dináry z roku 1946, 1953, 1955 a nevydané bankovky tištěné v době krize kominformy během let 1950 a 1951.

Dinár z roku 1946:

Po vyhlášení FNRJ koncem listopadu 1945 a po výměně okupačních bankovek za první poválečné peníze, ústavou z roku 1946 byl potvrzen jednotný monetární systém v zemi. Stejněho roku byly tištěny bankovky s hodnotou 50, 100 a 1000 dinárů. Autor všech návrhů byl kreslíř Mate Zlamalik a rytci byly Veljko Andrejević Kun a Tanasije Krnjanić. Motivy na bankovkách byly jevy jak z dělnického života, tak i třídní a politické symboly, které byly v souladu se socialistickou ideologií. Všechny bankovky nesly podpisy Tanasija Zdravkoviće a hlavního ředitele A. Vasiće. Nacházelo se na nich datum 1. květen 1946, první poválečný svátek práce. Bankovky byly v oběhu od roku 1946. do roku 1948 a jedna z posledních bankovek této emise byla používána až do roku 1966.

¹⁴⁴ KIRSANOV, Miodrag. *Prva emisija dinara Demokratske Federativne Jugoslavije*. In: Bankar br. 30, Podgorica 2015, s. 96–103.

¹⁴⁵ MANDIĆ, *Pojava i razvoj...*, cit. d., s. 46–59.

Dinár z roku 1953:

Roku 1953 byly vytisknuty tři bankovky, ale pouze jedna byla puštěna do oběhu. Zbylé dvě byly zveřejněny až roku 2003. Jejich autor byl kreslíř Omer Mujadžić a rytec Tanasije Krnjanić. Všechny na sobě měly podpisy guvernéra banky Vojina Guziny a viceguvernéra Lavoslava Dolišneka. Bankovka v hodnotě 100 dinárů byla dána do oběhu roku 1954 a platilo se ní 3 roky.

Dinár z roku 1955:

Nová série bankovek byla vydána po krizi, která zachvátila zemi po zavedení usnesení kominformy v Bukurešti roku 1948. Autor všech návrhů byl kreslíř Miodrag Petrović, který byl touto dobou ředitelem Ústavu pro výrobu bankovek. Rytci byli Tanasije Krnjajić a Božidar Kocmut. Všechny bankovky měly opět podpisy guvernéra Vojina Guziny a prezidenta Správního výboru D. Radosavljeviće. Nacházelo se na nich datum 1. květen 1955, do oběhu byly dány během roku 1957 a platilo se jimi do roku 1969.

Roku 1948 FNRJ zachvátila první poválečná krize, kdy došlo k rozkolu mezi Josipem B. Titem a Stalinem. Během následujících tři let Ústav pro výrobu bankovek tisknul větší počet bankovek, které nikdy nebyly dány do oběhu. Bankovky z této série byly odhaleny teprve v osmdesátých letech, kdy byly vyneseny z trezoru Ústavu pro výrobu bankovek a Národní jugoslávské banky, příp. byly nalezeny v kolekci jednoho sarajevského numizmatika. Bylo to celkem 16 druhů bankovek tištěných mezi lety 1949 a 1951.

8.3. Socialistická federativní republika Jugoslávie

Dináry z roku 1963:

Po vyhlášení nové ústavy roku 1963, byla FNRJ přetvořena v Socialistickou federativní republiku Jugoslávii. Toho samého roku se tiskly bankovky s novým názvem státu a ty se starým názvem byly stále v oběhu. Podoba bankovek se nelišila, ale později po roce 1965 se tiskly bankovky v novém stylu, který se do roku 1985 nezměnil. Tyto bankovky se staly symbolem jugoslávské prosperity a vysokého standartu. První bankovky SFRJ měly stejné motivy jako předchozí série z roku 1955 a jediná změna byla v názvu státu. Bankova v hodnotě 100 dinárů měla na lici obličej dívky z chorvatského města Konavlja a na rubu panorama Dubrovníku. Bankovka s hodnotou 500 dinárů měla na lici dívku s kosou a na rubu úrodu (žně). Bankovka

s hodnotou 1000 dinárů měla na lici slévače vedle vysoké pece a na rubu panoráma železáren Zenica. Bankovka v hodnotě 5000 dinárů měla na lici reliéf Ivana Meštroviće (jeden z nejvýznamnějších sochařů bývalé Jugoslávie), který představuje kosovskou dívku a bojovníka a na rubu bylo sídlo parlamentu v Bělehradě. Nacházel se na nich datum 1. května 1963, podpisy guvernéra a viceguvernéra banky. Do oběhu byly dané roku 1964 a platilo se s nimi následujících 5 let.

Dináry z roku 1965:

Na těchto bankovkách jsou zachovalé motivy z předchozí série s datem 1. srpna 1965, s podpisy guvernéra a viceguvernéra. Poslední den v roce 1965 byly vypuštěny do oběhu a platily do prvního dne roku 1980. Jedinou novou bankovkou byla 100 dinárová, která měla na lici Památník míru v podobě jezdce na koni. Tištěna byla čtyřikrát, a to v roce 1965, 1978, 1981 a 1986. Platebním prostředkem byla do 1. ledna 1990.

Dináry z roku 1968, 1970 a 1974:

Doba, která nastoupila, byla velmi příznivá pro stabilitu dináru. Bankovka v hodnotě 1000 dinárů z roku 1974 měla největší nominální hodnotou do roku 1985. Tištěná 5000 bankovka s tváří Josipa B. Tita započala návrat dináru k inflaci. Dináry z roku 1968 kopírují předešlé motivy a roku 1970 byla vytištěna nová bankovka v hodnotě 500 dinárů, na jejíž lici se nacházel památník (socha) Nikoly Tesly. Za rok byla dána do oběhu a platila až do 1. ledna 1990. Z roku 1974 pochází bankovka v hodnotě 20 dinárů a 1000 dinárů. Většina těchto bankovek je tisknuta v následujících letech několikanásobně a jedinou změnou byly vždy podpisy na bankovkách.¹⁴⁶

Roku 1985 vyšla nová série bankovek, která započala uvedením bankovky v hodnotě 5000 dinárů, na které byl vyobrazen jugoslávský prezident Josip Broz Tito. Už roku 1987 kvůli vysoké inflaci byly zavedeny bankovky s hodnotou 20 000 dinárů a posléze v roce 1988 i bankovka 50 000 dinárů. Roku 1989 byly zavedeny bankovky v hodnotě 100 000, 500 000, 1 a 2 miliony dinárů. 500 000 bankovky a 2 milionové bankovky se lišily od ostatních, neboť na sobě neměly lidské postavy, ale kresby památníku.

Začátkem 80. let se rozhodlo o výměně peněz za nové a modernější. V nové sérii měla každá bankovka představovat jednu jugoslávskou republiku, na lici by měla jednu historickou osobnost a na rubu motiv právě z této republiky. Nejmenší bankovka

¹⁴⁶ STOJANOVIĆ, Željko. *Papirni novac Srbije i Jugoslavije*. Beograd, 1996, s. 51–64.

10 dinárů by představovala nejmenší republiku, Černou Horu, a největší 1000 dinárová by zase představovala největší – Srbsko – a také by vznikla bankovka s hodnotou 5000 dinárů, která by představovala Jugoslávii. Jako první měla být vydaná největší bankovka a poté by se postupně vyměňovaly bankovky menších hodnot. První bankovka byla právě pětitisícová, která na líci měla vyobrazeného Josipa B. Tita a na rubu město Jajce, což bylo místo, kde byla založená socialistická Jugoslávie. Druhá bankovka měla být v hodnotě 1000 dinárů s datem vydání 1986, představovala Srbsko a na líci měla portrét Vuka Stefanovića Karadžiće. Vše bylo připravené k tisku, ale tato bankovka nebyla nikdy dána do oběhu. S ohledem na hyperinflaci se objevila potřeba bankovek s mnohem většími nominálními hodnotami. Matrice pro bankovku s Vukem Karadžićem byly přetvořeny, aby jejich nominální hodnota byla 10 000 dinárů. A zde se objevil politický problém. Pokud by tato bankovka byla větší než ta, na které je vyobrazený Tito, vypadalo by to, že Vuk Karadžić a Srbsko jsou důležitější než Tito a Jugoslávie. Kvůli tomu byla bankovka 10 000 vynechána a už hotové matrice byly použité až roku 1993.¹⁴⁷

Idea 6 bankovek – 6 republik, byla smetena ze stolu. Na líci se vyobrazovaly anonymní postavy a na rubu byly jejich atributy. Postavami byly horník, mladá dívka, dívka a žena s šátkem. Postava horníka se nacházela na bankovce hodnoty 20 000 a na jejím rubu bylo vyobrazeno hornické vybavení, které symbolizovalo hornictví v Jugoslávii. Mladá dívka byla na bankovce o hodnotě 50 000 a na rubu byl zvěčněn Dubrovník, který představoval turizmus. Na bankovce v hodnotě 100 000 se nacházela dívka a na rubu byly znázorněna písmena a číslo, která představovala informatiku. Poslední bankovkou s lidskou postavou byla milionová bankovka s ženou a šátkem na líci. Na rubu byl nakreslen klas obilí, který symbolizoval zemědělství.¹⁴⁸

1. ledna 1990 byla provedena druhá měnová reforma, při níž došlo ke snížení nominální hodnoty platidel (denominace) v poměru 1:10 000. Bankovky zachovaly stejný vzhled a jsou velmi podobné sérii z roku 1985 s tím, že se v důsledku denominace dináru nominální hodnoty zmenšily o 4 nuly. Vydány byly bankovky v hodnotě 10, 50, 100, 200, 500 a 1000 dinárů. Série z roku 1990 je poslední, na které se nachází erb SFRJ a název SFR Jugoslávie.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 68–70.

¹⁴⁸ STOJANOVIĆ, Željko. *Nacionalni katalog novčanica Srbije i Jugoslavije*. Beograd, 2007, s. 165.

¹⁴⁹ STOJANOVIĆ, *Papirni novac...*, cit. d., s. 75.

9. Peníze Republiky Chorvatsko po roce 1990

9.1. Chorvatský dinár jako dočasná měna

Po roce 1990 došlo k historickým proměnám v Chorvatsku. Chorvaté a Slovinci předložili návrh o novém uspořádání státu Jugoslávie, ale tento návrh neprošel. Koncem roku 1990 vyšla v Chorvatsku nová Ústava a 25. června 1991 bylo prohlášena samostatná a nezávislá republika.¹⁵⁰ Od prosince 1991 do září 1997 se na území Chorvatské republiky stal platebním prostředkem chorvatský dinár, jehož měna byla pouze v papírových penězích. Chorvatský dinár potřeboval vydržet zátěž očekávané (a záhy uskutečněné) vysoké inflace po válce. Dále pak náklady za starání se o uprchlíky a vyhnance, a také potřebu financovat obranu státu. Emise chorvatského dinárů (emitentem bylo Ministerstvo financí Chorvatské republiky) potřebovala současně zabezpečit a mít dostatek času pro přípravu a výrobu měny v hotovostní formě. Chorvatský dinár (HRD), jako dočasná měna, se stal zákonně platebním prostředkem 23. prosince 1991. V hotovosti byly vydané pouze bankovky a to ve třech emisích. První emise byla vydána s datem 8. října 1991 v 7 nominálních hodnotách, druhá emise s datem vydání 15. ledna 1992 měla 5 nominálních hodnot a třetí emise s datem vydání 30. května 1993 měla dvě nominální hodnoty. Všechny bankovky byly vyrobeny podle grafika Zlatka Jakuša. Ražené mince nebyly realizovány, ale existují pro ně návrhy, které udělal profesor Damir Mataušić, akademický sochař, a to v nominálách 1 chorvatský dinár, dvě varianty 5 chorvatských dinárů a dvě varianty 10 chorvatských dinárů. Chorvatský dinár zůstal zákonně platebním prostředkem do 30. května 1994. Chorvatským dinárem se mělo platit do chvíle, než se uvede trvalá národní měna.¹⁵¹ Dináry měly na líci postavu Ruđera Boškoviće, známého a oceňovaného vědce, zatímco na rubu byla zobrazena záhřebská katedrála. Chorvatské dináry se lišily barvou od oranžové, červené, tmavě modré, červenohnědé, hnědé, zelené, růžově červené až do růžově modré barvy a tištěny byly v tiskárně

¹⁵⁰ RYCHLÍK–PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska...*, cit. d., s. 370–376.

¹⁵¹ MATIĆ, Branko. *Neke osobitosti recentne hrvatske ekonomske i monetarne povijesti*. Numizmatičke vijesti, br. 70, Zagreb, 2017. s. 235–236.

Zrinski v Chorvatsku. Kromě této tiskárny byly tištěny i v zahraničních tiskárnách a to ve Finsku a Švédku.¹⁵²

9.2. Trvalá měna v Chorvatsku

9.2.1. Chorvatská koruna a *banica*

Téměř zároveň s uvedením dočasné peněžní jednotky začaly přípravy pro uvedení trvalé peněžní jednotky pro Chorvatskou republiku. Prezident Chorvatské republiky Franjo Tuđman se souhlasem předsedou vlády F. Gregurićem 16. srpna 1991 založil Komisi pro přípravu předlohy koncepce monetární soustavy a výrobu bankovek Republiky Chorvatsko. Komise měla jasný úkol – rozhodnout o názvu budoucí chorvatské měny, která měla zaměnit jugoslávský dinár. Komise 29. srpna 1991 přinesla rozhodnutí o názvu trvalé měny. Peníze se měly jmenovat Chorvatská koruna a její setina *banica*. Toto rozhodnutí bylo později v *Zákonu o Národní bance Chorvatska*, kde v článku číslo 34 stojí, že „peněžní jednotka Republiky Chorvatsko je Chorvatská koruna, která se dělí na sto banic“. Akademický sochař D. Mataušić vyrobil návrhy pro ražené mince v různých nominálních hodnotách, což je vlastně jediná stopa koruny v pohledu na kovové mince.¹⁵³

Došlo k přípravám pro výrobu chorvatských peněz a byl vypsán konkurz pro umělce (7 umělců), kteří měli zhotovit podobu bankovek. Byly vybrány dva nejlepší – profesor Miroslav Šuteja a grafický výtvarník Boris Ljubičić. Trvalou měnou v Chorvatsku se tedy stala chorvatská koruna a byly vydány bankovky v nominální hodnotě 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500 a 1000 korun. 5. dubna 1993 byla podepsána smlouva o výrově bankovek s německou firmou Giesecke & Devrient, která v tu stejnou dobu tiskla i německé marky. Zde došlo ke změně grafického vzhledu bankovek a bankovky byly velmi podobné právě těm německým. Časem se chorvatský dinár proměnil za kuny a chorvatská koruna nikdy nebyla uvedena v praxi.¹⁵⁴ Název koruna (chorvatsky *kruna*) se proměnil na *kunu*, která se jako dnes dělila na sto *lip*.

9.2.2. Republika Srbská Krajina

¹⁵² DOLENEC, *Hrvatska numizmatika...*, cit. d., s. 178–179.

¹⁵³ BILIĆ, Tomislav. *Kovani novac republike Hrvatske 1993. godine*. Ekonomika i ekohistorija, broj 10, Zagreb, 2014, s. 246–247.

¹⁵⁴ MATIĆ, *Neke osobitosti...*, cit. d., s. 236.

Chorvatsko vyhlásilo svoji nezávislost na Jugoslávii, ale Srbové toto referendum odmítli a v rámci principu práva národa na sebeurčení vytvořili svůj státní útvar Republiku Srbskou Krajinu. Roku 1991 byla vyhlášena a jejím prezidentem se stal Milan Babić. Hlavním městem se stalo město Knin, po jeho pádu Vukovar ve východní Slavonii.¹⁵⁵ Republika Srbská Krajina vydávala vlastní peníze od 18. května 1992 do 17. dubna 1994 – tzv. Krajský dinár. Tato měna byla vydávána pouze v papírové formě a byly vydány 3 série: v roce 1992, 1993, 1994. Jejím emitentem byla Národní banka Republiky Srbské Krajiny.¹⁵⁶

9.2.3. Chorvatská kuna a lipa

Deset poslanců z poslanecké sněmovny předložilo během května roku 1993 návrh na změnu *Zákona o Národní bance Chorvatska*, kterým by název chorvatská koruna zaměnil za chorvatskou kunu. Zákon o novém názvu prošel čtením a hlasováním počátkem července téhož roku. 29. července Poslanecká sněmovna přijala nový název, kdy 70 poslanců hlasovalo pro, 21 proti a 10 se jich zdrželo hlasování. 18. srpna *Zákonem o změně Zákona o Národní bance Chorvatska* je změněn článek 35, kdy „chorvatská koruna“ a „banica“ jsou nahrazeny slovy „chorvatská kuna“ a „lipa“. Kuny i lipy byly uvedené do oběhu 30. května 1994. Chorvatský dinár bylo možné vyměnit za kuny v poměru 1000 dinárů : 1 kuna. Mince a bankovky měly stejnou nominální hodnotu jakou známe i dnes. Mince byly vydávány v hodnotách 1, 2, 5, 10, 20 a 50 lip a 1, 2, 5 kun (kn). Bankovky měly hodnotu 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 a 1000 kn a byl na nich datum 31. říjen 1993.¹⁵⁷

Mince:

Roku 1993 se rozhodlo o vzhledu samotných mincí a byl přijat vzhled těch, které známe dnes. Také v dubnu roku 1993 byl založen Chorvatský peněžní ústav, který začal působit začátkem roku 1994, čímž započal proces výroby všech druhů mincí. Založením mincovny (Chorvatský peněžní ústav – HNZ) roku 1993 byly vytvořeny podmínky pro výrobu mincí v Chorvatsku. Po prvním vydání se všechny

¹⁵⁵ BREKALO, Miljenko. *Povijesni prikaz i pravni karakter normativnih akata Republike Srpske Krajine*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 33, No. 2, 2012, s. 551–553.

¹⁵⁶ MATIĆ, *Neke osobitosti...*, cit. d., s. 238–239.

¹⁵⁷ BILIĆ, *Kovani novac...*, cit. d., s. 247–248.

nominály vydávaly každý rok dle potřeby a toku peněz kromě 1 a 2 lip, které se přestaly emitovat roku 2008 a vydávány jsou pouze příležitostně.

Na mincích vydaných v liché roky se nachází nápis v chorvatském jazyce a na mincích vydané v letech sudých je nápis v latině. Na mincích se nachází motivy fauny a flóry. První dvě nominály – 1 a 2 lipy jsou vyrobeny ze stejného materiálu. Jsou temně stříbrné barvy a mají nejmenší hmotnost. Další čtyři nominály – 5, 10, 20 a 50 lip – jsou vyrobeny stejným způsobem, ale liší se barvou. Dvě nominály jsou světlé stříbrné barvy a dvě zlaté žluté barvy. Tři největší nominály – 1, 2 a 5 kun jsou vyrobeny z alpaky. Autorem všech mincí je akademický sochař Kuzma Kovačić.¹⁵⁸

Co se týče samotné ražby mincí, charakteristický je jejich lem, který je u lip hladký a u kun vlnitý. Jediná mince, která se svým tvarem liší od ostatních je mince v hodnotě 25 kun, která byla specificky vyražena ve tvaru dvanáctihranu. Tato mince byla vyrobena v mincovně ku příležitosti 25. výročí založení samostatného Chorvatska a není pouze pamětní mincí, ale je možné s ní i platit. V horní části mincí se nachází nápis REPUBLIKA HRVATSKA a v dolní části se nachází státní znak. Hodnota mince je vyryta také na líci. Na lipách nominální hodnota leží na lipové větvičce, zatímco na mincích kuny se nachází zvíře kuna. Na rubu lip jsou rostliny jako kukuřice, vinná réva, dub, olivy a zvířata, jejichž podoba se nachází na rubu kuny jsou slavík, ryba a medvěd.¹⁵⁹

Bankovky:

Na první sérii bankovek v hodnotě 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 a 1000 kun je datum 31. říjen 1993 a podpis guvernéra Národní banky Chorvatska, Pera Jurkoviće. Během let se vydávaly nové série bankovek bez nějakých větších změn. Jediné, co se měnilo, byly podpisy guvernérů nebo název banky. Národní banka Chorvatska změnila název na Chorvatskou národní banku.

Co se týče samotného vzhledu bankovek, každá bankovka je v jiné barvě s postavou nějakého chorvatského velikána na líci, zatímco na rubu se nachází panorama nebo určité kulturní a historické památky či motivy chorvatských měst.

Bankovka v hodnotě 5 kun:

- Základní barva: zelená
- Líc: Petar Zrinski a Fran Krsto Frankopan
- Rub: Varaždinská tvrz

¹⁵⁸ MATIĆ, *Neke osobnosti...*, cit. d., s. 237.

¹⁵⁹ Hrvatska narodna banka, Kovani novac. Dostupné na: <https://www.hnb.hr/novac/kovani-novac>.

Bankovka v hodnotě 10 kun:

- Základní barva: Růžová
- Líc: Juraj Dobrila
- Rub: pulská Aréna

Bankovka v hodnotě 20 kun:

- Základní barva: oranžovo-červená
- Líc: Josip Jelačić
- Rub: Vučedolská holubice a zámek Eltz ve Vukovaru

Bankovka v hodnotě 50 kun:

- Základní barva: modrá
- Líc: Ivan Gundulić
- Rub: Dubrovník

Bankovka v hodnotě 100 kun:

- Základní barva: světlehnědá
- Líc: Ivan Mažuranić
- Rub: kostel sv. Vida v Rijece

Bankovka v hodnotě 200 kun:

- Základní barva: hnědá
- Líc: Stjepan Radić
- Rub: budova hlavního štábu v Osijeku z roku 1726

Bankovka v hodnotě 500 kun:

- Základní barva: nazelenalá
- Líc: Marko Marulić
- Rub: Diokleciánův palác ve Splitu a reliéf postavy následujícího chorvatského krále

Bankovka v hodnotě 1000 kun:

- Základní barva: červená i modrá
- Líc: Ante Starčević
- Rub: památník krále Tomislava a Záhřebská katedrála

Během dvaceti let se vzhled i znaky bankovek měnil. Bankovky v hodnotě 10 kun proměnily základní barvu v šedou a většina bankovek je opatřena novými

ochrannými prvky a v dnešním oběhu peněz je možné najít i bankovky z roku 2001, 2004, 2012 a 2014.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Hrvatska narodna banka, Novčanice. Dostupné z: <https://www.hnb.hr/novac/novcanice>.

10. Závěr

Peněžní soustavu Chorvatska ovlivňovalo více různých podnětů. Byly to ekonomické i kulturní proměny, samotná společnost, a hlavně historické události. Během let se platební prostředky na území dnešního Chorvatska rozvíjely a měnily podle toho, jak rostla jejich potřeba. Toto trvalo mnoho let a samotný proces rozvoje byl u každého státu jiný kvůli různým kulturám a vlivům z okolí.

Před samotnými penězi lidé používali jako platební prostředek dobytek, obilí, různé šperky a jiné předměty, které byly charakteristické pro určité území. V době samostatného chorvatského státu byly používány převážně byzantské mince, neboť nebyla rozvinuta těžba drahých kovů. Důležitým mezníkem byl vstup do personální unie s Uherským královstvím a ovládnutí Dalmácie Benátskou republikou. V rámci personální unie mělo bánské Chorvatsko určitou nezávislost na Uhrách a tehdejší bánové razili své vlastní mince v mincovně v Záhřebu. Trojjediné království dalmatské, chorvatské a slavonské bylo kvůli své geografické poloze pod silnými vlivy z mnohých stran, a to činilo finanční a monetární systém ještě složitější. Díky těmto vlivům zde v minulosti kolovaly různorodé peníze. I když Chorvatsko nebylo od počátku 12. století samostatné, vládcové jako Anjouovci, Habsburkové, ale i Karađorđevići dávali na mincích a bankovkách najevo, že jsou i vládci Chorvatska. Přesto, že bylo Chorvatsko součástí habsburské monarchie, respektive Rakouska-Uherska, pak i Království SHS a Jugoslávie, nacházely se na penězích nápisy či obrazy, které naznačovaly určitou chorvatskou samostatnost. Například během habsburské nadvlády mohl své mince razit chorvatský šlechtic Nikola III. Zrinský či chorvatský bán Josip Jelačić. Suverénní monetární a finanční systém závisel na vztazích Záhřebu, Vídně, Budapešti a Bělehradu. Kromě toho, v Dalmácii byl vliv italský a tehdejší Chorvatsko nemohlo rozvíjet svůj samostatný peněžní systém kvůli všeobecné nestabilitě, politické roztržiténosti a neustálé změny vládců tuto situaci v Chorvatsku nezjednodušovaly.

Dějiny peněz na území Chorvatska jsou svázané se sousedními státy, které vládly, okupovaly či pouze na tomto území provozovaly obchod. Po vyhlášení státu NDH došlo k úplnému obratu. Poprvé od středověku bylo Chorvatsko do jisté míry nezávislé a v rámci nového státu začalo vydávat vlastní bankovky a finančně se snažilo následovat vzor fašistického Německa. Po obnovení Jugoslávie byla opět jednotná měna pro všechny státy, které byly součástí Jugoslávie. Během socialistické

Jugoslávie došlo k několika vzestupům, ale i pádům ekonomiky, ke konci její existence docházelo k národnostním problémům, které vedly k občanské válce a úplnému osamostatnění a vzniku Chorvatské republiky. V samostatném Chorvatsku probíhalo zavedení vlastní měny v několika vlnách. Nejprve to byly dočasné peníze dináry, které měly být vystřídány novou trvalou měnou korunou, ale bohužel k tomu nikdy nedošlo, i když byly podklady pro přípravu bankovek zhotoveny. Nakonec se státní oficiální měnou stala chorvatská kuna a lipa, která právě letos oslavila své 25. výročí od svého zavedení.

SUMMARY

Monetary system of Croatia has been influenced by many subjects, such as economical and cultural changes, the society on its own, and historical events, respectively. During the years, means of payment on the area of today's Croatia have been developing and changing due to the needs. This has been a many years consuming process and the process itself was different in each state due to different culture and influences from outside.

Before the usage of money people used kettle, corn, jewellery and other items which were iconic for the respective area as payment. In a time of independent Croatia state byzantine coins were used because the extraction of expensive metals wasn't developed at that time. The important milestone was entry to personal union with Hungarian Empire and domination of Dalmatia by The Republic of Venice.

Croatia in terms of personal union was partially independent on Hungarian Empire and lords during that time forged their own coins in Zagreb.

Despite the fact that Croatia wasn't independent since the beginning of 12th century, Nikola the Third of Zrin or Josip Jelačić were able to make their own coins, as was mentioned above.

After the independent state of NDH situation was completely different. For the first time since medieval times Croatia was independent and was able to produce its own bank-notes and the state whole tried to follow fascist Germany. After the renewal of Yugoslavia there were many growths and downfalls of economics, but it was mainly problems of national characteristics of citizens which led to civil war, therefore to establishment of Republic of Croatia. In Croatia itself the installation of unique monetary system was being done in parts. It began with temporary coins (denár), which were supposed to be replaced by a new permanent crown. However, this has never happened, even though the foundations of creating bank-notes were made. In the end, the official monetary unit became kuna and lipa, which this year celebrated their 25th anniversary of their initiation, actually.

SAŽETAK

Na monetarni sustav Hrvatske utjecalo je više različitih podražaja. Bile su to ekonomske i kulturne promjene, društvo te osobito povijesni događaji. Tijekom vremena platežno sredstvo u Hrvatskoj razvijalo i mijenjalo ovisno o potrebama. Ovaj je proces razvitka potrajao i u svakoj državi bio drugačiji zbog okolinskih utjecaja.

Prije novca ljudi su se kao platežnim sredstvom koristili stokom, žitom, nakitom ili drugim stvarima, koje su bile karakteristične za određeno područje. U samostalnoj hrvatskoj državi ljudi su se koristili bizantskim novcem jer rudarstvo nije bilo razvijeno. Vrlo je važan bio ulaz u personalnu uniju s Ugarskom i dominacija Mletačke Republike nad Dalmacijom. U personalnoj je uniji Hrvatska imala određenu neovisnost i banovi su mogli kovati svoj novac u kovnici u Zagebu. Premda Hrvatska nije bila samostalna od početka 12. stoljeća, Nikola III. Zrinski ili Josip Jelačić mogli su kovati svoj novac.

Nakon proglašenja NDH došlo je do zaokreta. Prvi put od srednjega vijeka Hrvatska je bila neovisna i počela je izdavati svoj novac prateći uzor fašističke Njemačke.

Nakon oslobođenja Jugoslavije novac je bio jedinstven za sve njezine države. Jugoslavija je imala nekoliko problema, ali uglavnom su to bili nacionalni problemi, koji su doveli do rata i oslobođenja te nastanka Republike Hrvatske. U Hrvatskoj je uvođenje novca teklo u više faza. Napočetku je privremena valuta bila hrvatski dinar, koji je trebao biti zamijenjen krunom, ali do toga nikada nije došlo. Napokon su kuna i lipa postale službenom valutom i ovu godinu proslavile dvadeset petu godišnjicu.

11. Seznam literatury

Literatura

1. BAUER, Antun a I. A MIRNIK. *Numizmatički priručnik i rječnik*. Zagreb: Arheološki Muzej, 2011.
2. BERTOL, Anja. *Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i Orešac*. *Opvscvla archaeologica* 35, 2011, s. 225–261.
3. BILIĆ, Tomislav a NAĐ Miroslav. *Novčane jedinice i monetarni sustavi zaraćenih država 1914. godine*. In: 1914, Sjećanje na Prvi svjetski rat, Novac, medalje i odlikovanja, Zagreb 2014, s. 27–44.
4. BILIĆ, Tomislav. *Kovani novac republike Hrvatske 1993. godine*. *Ekonomska i ekohistorija*, broj 10, Zagreb, 2014, s. 246–250.
5. BREKALO, Miljenko. *Povijesni prikaz i pravni karakter normativnih akata Republike Srpske Krajine*. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 33, No. 2, 2012, 551–572.
6. BROZ, Petar K. *Kovani novac tzv. Nezavisne države Hrvatske za vrijeme okupacije Jugoslavije od 1941–1945*, *Numizmatičke vjesti*, br. 25, Zagreb, 1967, s. 31–40.
7. DOLENEC, Irislav. *Hrvatska numizmatika: kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novca--žetoni: od početka do danas*. Zagreb: Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, 1991.
8. GVOZDANOVIĆ, Nenad. *O kovanom novcu Nezavisne Države Hrvatske*. *Numizmatički vjesnik*, br. 1, Split, 1980, s. 32–40.
9. HERKO, Zlatko. „*Horvacki novac*“ – *hrvatska novčana jedinica XVIII. stoljeća*. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*. Zagreb, 1952, s. 95–206.
10. HLAVÁČEK, Ivan, KAŠPAR, Jaroslav a NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Vyd. 3., v H & H 2. Jinočany: H & H, 1997. 448 s. ISBN 80-86022-09-9.
11. INALDŽIK, Halil. *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300-1600*. Beograd: Utopia 2003
12. KIRSANOV, Miodrag. *Prva emisija dinara Demokratske Federativne Jugoslavije*. In: *Bankar* br. 30, Podgorica 2015, s. 96–103.

13. KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Povijest novca u hrvatskoj, od 1527. do 1941. godine*. Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2013.
14. KOLNÍKOVÁ, Eva. *Kronika peňazí na Slovensku: od najstarších čias do roku 2009*. 1. vyd. Bratislava: Fortuna Libri, 2009. 272 s. Edícia Kroník. ISBN 978-80-89379-15-6.
15. KRASNOV, Gjuro. *Kuna kao hrvatski novac*. Obol, br. 46, HND, Zagreb, 1994, s. 8–9.
16. KURZ, Karel. *Mince starověkého Řecka a Říma: antická numismatika*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 264 s. ISBN 80-7277-232-5.
17. MANDIĆ, Ana. *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*. Nastavni vjesnik 1, Zagreb 1996, s. 46–59.
18. MATIĆ, Branko. *Neke osobitosti recentne hrvatske ekonomske i monetarne povijesti*. Numizmatičke vijesti, br. 70, Zagreb, 2017, s. 234–245.
19. MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. 2., dop., izd. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 2002. Biblioteka hrvatske povijesti.
20. MIKULAN, Krunoslav. *O planiranom uvođenju kune kao službene valute u ustaškoj emigraciji 1934. godine*. Num. vijesti, broj 68., Zagreb, 2015, s. 131–137.
21. MIMICA, Bože. *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske: Rani srednji vijek*. Zagreb: Hrvatska Akad. Znanosti i Umjetnosti, Odjel za Bizantologiju, 1995.
22. MIRNIK, Ivan. *Kovnica novca u Gvozdanskom*. Dvor na Uni: zbornik naučnih i publicističkih radova, Dvor na Uni, 1991, s. 113–121.
23. MIRNIK, Ivan. *Numizmatički nalazi u Dubrovniku*. In: Etnogeneza Hrvata, Zagreb, 1995, s. 169–177.
24. MIRNIK, Ivan. *Pravo hrvatskoga plemstva na vađenje rudače i kovanje novca*. Povijesni prilozi, Vol. 31 No. 31, Zagreb, 2006, s. 101–117.
25. MIRNIK, Ivan. *Sveti Vlaho na dubrovačkom novcu i medaljama*. In: Sv. Vlaho u povijesti i sadašnjosti. Dubrovnik, 2012, s. 33–35.
26. NOVOTNÝ, Vlastislav. *Mince Josefa I. 1705-1711 a Františka II. Rákociho 1703-1711*. 1. vyd. Hodonín: Vlastislav Novotný, 2003. 76 s. ISBN 80-86543-05-6.
27. NOVOTNÝ, Vlastislav. *Mince Marie Terezie 1740-1780*. 3., dopl. vyd. Hodonín: Jarmila Novotná, 2008. 182 s. ISBN 978-80-86543-18-5.

28. RENGJEO, Ivan. *Asignacija bana Jelačića*. Numizmatičke vijesti, br. 17–18. Zagreb, 1962, s. 4–13.
29. REVENDA, Zbyněk. *Peníze a zlato*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2013. 269 s. ISBN 978-80-7261-260-4.
30. RYCHLÍK, Jan a PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 576 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3.
31. SABLJAK Jasminka Najcer. *Tragom kolekcije kneza Livia Odescalchija – od Rima do Iloka i Zagreba*. Scrinia Slavonia 15, Slavonski Brod, 2015, s. 57–88.
32. STOJANOVIĆ, Željko. *Nacionalni katalog novčanica Srbije i Jugoslavije*. Beograd, 2007.
33. STOJANOVIĆ, Željko. *Papirni novac Srbije i Jugoslavije*. Beograd, 1996.
34. SULEJMANAGIĆ, Amer. *Novac Hrvoja Vukčića Hrvatinića*. Numizmatičke vijesti, broj 65, Zagreb, 2012, s. 54–85.
35. ŠEPAROVIĆ, Tomislav. *Pregled nalaza grčko-ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji*. Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. s., vol. 45 No. 1, 2012, s. 525–536.
36. VANDAS, Jiří. *Mince a platidla*. 1. vyd. Praha: Magnet-Press, [1994]. 220 s. Magnet hobby. ISBN 80-85847-15-9.
37. VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2000. 551 s., xvi s. barev. obr. příl. ISBN 80-86182-36-3.
38. VOREL, Petr. *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472-1717)*. 1. vyd. V Praze: Rybka, 2009. 407 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-80-87067-51-2.

Internetové zdroje

1. Stránky Chorvatské národní banky
 - a. Mince – <https://www.hnb.hr/novac/kovani-novac>
 - b. Bankovky – <https://www.hnb.hr/novac/novcanice>